

MODERN DİLBİLİME YÖNELEN ÇAĞDAŞ ARAP DİLCİLERİNİN DİLBİLİM ETKİNLİKLERİ VE KLASİK ARAP DİLİ GELENEĞİ KARŞISINDAKİ POZİSYONLARI

Esmâ SAĞ ŞENCAL

Marmara Üniversitesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
esmasag@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1564-9622>

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 31/05/2022, **Accepted / Kabul Tarihi:** 19/08/2022

Doi: <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1123356>

"Bu makale, devam etmekte olan "Çağdaş Arap dilcilerinin dilbilim karşısındaki tutumları" başlıklı doktora tezinden (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü) üretilmiştir.

MODERN DİLBİLİME YÖNELEN ÇAĞDAŞ ARAP DİLCİLERİNİN DİLBİLİM ETKİNLİKLERİ VE KLASİK ARAP DİLİ GELENEĞİ KARŞISINDAKİ POZİSYONLARI

ÖZ

Çağdaş Arap dilcilerinin Arapça üzerine yaptıkları çalışmaları klasik Arap dili (KAD) geleneği ile dilbilime yer verme bakımından farklılaşmaktadır. Bu çalışmaları, KAD geleneği ile dilbilimi felsefi ve metodolojik farklı arka planlara sahip iki ayrı düşünce sistemi olduğu kabulünden hareketle şu üç kategori altında toplayabiliriz: KAD ilimlerini devam ettiren çağdaş çalışmalar, Arapçayı dilbilim yaklaşımları üzerinden inceleyen çalışmalar ve her iki dil yaklaşımını kullanan çalışmalar. Bu makalenin amacı – çalışmanın sınırları sebebiyle bu üç kategori arasından seçtiğimiz – ikinci kategoriyi inceleyerek dilbilim alanında Arapça ne tür etkinlikler yapıldığını; çağdaş Arap dilcilerinin neden dilbilime yöneldiklerini ve KAD geleneği karşısındaki pozisyonlarını tespit etmektir. Bu amacı yerine getirebilmek için birinci bölümde, bu kategori altında tasnif edilen dilbilim etkinlikleri şu alt başlıklar altında tasvir edilmiştir: Dilbilimi Arap dünyasına tanıtan çalışmalar, teorik dilbilim alanındaki çalışmalar, uygulamalı dilbilim, toplumsal dilbilim gibi diğer dilbilim alanlarındaki çalışmalar ve Arapça akademik dilbilim dergileri. İkinci bölümde ise bu dilcilerin KAD geleneği karşısındaki pozisyonları değerlendirilmiş ve bu geleneği tamamen görmezden gel(e)medikleri tespit edilmiştir. Bu durum, KAD geleneğinin zengin bir birikim olması ve Arap dünyasında akademik ve sosyal düzeyde kabul görmesiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca, dilbilime yönelmelerinin arkasındaki faktörler tartışılmış ve bu durum bilimsel ilerleyişi kümülatif, sürekli ve lineer olarak kabul etmeleriyle gerekçelendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çağdaş Arap dili çalışmaları, modern dilbilim, Arap dilbimi, Arapça teorik dilbilim, Arapça uygulamalı dilbilim, Arapça toplumsal dilbilim

THE LINGUISTIC ACTIVITIES OF CONTEMPORARY ARAB LANGUAGE RESEARCHERS SHOWING INTEREST IN MODERN LINGUISTICS AND THEIR POSITIONS TOWARDS THE CLASSICAL ARABIC LANGUAGE TRADITION

ABSTRACT

Contemporary Arab linguists differ from each other in terms of including the classical Arabic language (CAL) tradition and linguistics in their studies. Assuming that the CAL tradition and linguistics are two different thought systems, we can categorize these studies under the following three categories: Studies that examine Arabic through CAL sciences, studies that examine Arabic through linguistics, and studies examining Arabic using both approaches. This article aims to examine the second category with the objective of exploring the activities carried out in Arabic linguistics, the motivations of contemporary Arab linguists to show interest in linguistics instead of the CAL tradition and the positions Arab linguists hold against the CAL tradition. To fulfill this aim, in the first section, linguistic activities of Arab language researchers are categorized under four titles: Studies introducing linguistics to the Arab world, studies in theoretical linguistics, studies in other linguistic fields such as applied linguistics, sociolinguistics, and Arabic linguistic journals. In the second section, the positions of these linguists towards this tradition are evaluated. Additionally, the factors behind their interest in linguistics are discussed and their motivations are justified by their acceptance of scientific progress as cumulative, continuous, and linear.

Keywords: Contemporary Arabic studies, modern linguistics, Arabic linguistics, Arabic theoretical studies, Arabic applied linguistics, Arabic sociolinguistics

GİRİŞ

Dilbilim, temelleri çoğunlukla Saussure'e (1857-1913) dayandırılan ve yirminci yüzyılda doğup modern bilimin varlık ve bilgiye dair kabulleri doğrultusunda gelişen bir disiplindir.¹ Öte yandan, çalışma boyunca klasik Arap dili (bundan sonra KAD) geleneği² olarak isimlendirdiğimiz dil yaklaşımı ise bu çalışmada – belli bir zaman dilimini ifade etmesinden öte – İslam düşünce geleneğinin varlık ve bilgi anlayışı ışığında dil incelemesi yapan bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir. Zira KAD geleneği, günümüzde de araştırmacıların ilgi gösterdiği ve çalışmalar yaptığı bir dil yaklaşımıdır,³ ancak kendine has yöntem ve kabulleriyle dilbilimden ayrılmaktadır.⁴ Dolayısıyla, bu çalışma KAD geleneği ile dilbilimin farklı arka planlara, araştırma yöntemlerine, varsayımlara ve motivasyonlara sahip iki ayrı dil yaklaşımı olduğu kabulü üzerine inşa edilmiştir. Bu temel üzerine inşa edilen bu çalışmada, KAD geleneği ile dilbilimin birbiri üzerinden okunmaması ve/veya değerlendirilmemesi gerektiği düşüncesi benimsenmiştir.

Yirminci yüzyıldan itibaren yükselişe geçen dilbilim çağdaş Arap dili çalışmalarında da etkili olmaya başlayınca çağdaş Arap dilcilerinin KAD geleneği ile dilbilimi karşılaştıran çalışmalar yaptıkları gözlemlenmektedir.⁵ Bu iki dil yaklaşımını karşılaştıranların arasında İbrahim Enîs (ö. 1977), Abdurrahmân Eyyûb (ö. 2013), Temmâm Hassân (ö. 2011) gibi dilbilim kabullerini esas alarak KAD geleneğini eleştiren çağdaş Arap dilcileri bulunmaktadır.⁶ Bunların yanı sıra, Arapça üzerine çalışan dilcilerden bazıları sadece dilbilim yaklaşımları üzerinden çalışmalar yapmış; bazıları ise sadece KAD geleneğinin dil ilimleri çerçevesinde kalmaya devam etmiştir. Çağdaş Arap dili literatüründe karşılaştığımız bu çeşitli çalışmaları, KAD geleneği ile modern bilimin iki ayrı düşünce sistemi olması açısından temel olarak üç ana kategoride toplayabiliriz: (1) KAD geleneğini olduğu gibi devam ettirip dilbilim üzerinden herhangi bir değerlendirme yapmayan çalışmalar, (2) Arapçayı KAD geleneğinin yaklaşımlarından değil dilbilim yaklaşımları üzerinden inceleyen çalışmalar ve (3) KAD geleneği ile dilbilim yaklaşımlarını birlikte ele alan çalışmalar.⁷

1 Berke Vardar, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri* (İstanbul: Multilingual, 2001), 21,29 ve 30.

2 Bu dil yaklaşım için çağdaş çalışmalarda farklı isimler bulunmaktadır; (i) “İslam Medeniyetinde dil ilimleri” (İsmail Güler, ed., *İslâm medeniyetinde dil ilimleri: tarih ve problemler*, İSAM yayımları İlmî Araştırmalar dizisi, 167 72 (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015).), (ii) “Arap dil ilimleri” (Nalçakan'ın tercümesi Mahmûd Fehmî Hicâzî, “Arap Dil İlimlerinin Sınıflandırılması”, *Classification of Arabic Language Sciences*. 17/33 (Ocak 2018), 283-296.), (iii) “'ulûmu'l-luga fi't-turâsi'l-'Arabî (Arap geleneğinde dil ilimleri)” (Mahmûd Fehmî Hicâzî, *Usus 'ilmi'l-lugati'l-'Arabîyye* (Kahire, Mısır: Dârü's-Sekâfe li't-Tıba'a ve'n-Neşr, 2003), 59.), (iv) “'et-turâs el-lugavî el-'Arabî (Arap dil geleneği)” (Georges Bohas, *Et-Turâsu'l-lugavîyyi'l-'Arabî* (Kahire, Mısır: Dârü's-Selâm li't-tıba'a ve'n-neşr ve't-tevzî' ve't-terceme, 2008); Abdulkâdir Mehîrî, *En-Nazarât fi't-turâsi el-lugavî el-'Arabî* (Beyrut, Lübnan: Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993).), (v) “the Arabic linguistic tradition (Arap dilbilim geleneği)” (Georges Bohas vd., *The Arabic Linguistic Tradition* (London and New York: Routledge, 2017); Manuela E.B Giolfo - Kees Versteegh, “The Evolution of Theory in the Arabic Linguistic Tradition”, *The Foundations of Arabic Linguistics IV, IV*, ed. Manuela E.B Giolfo - Kees Versteegh, *Studies in Semitic Languages and Linguistics* (Leiden: Brill, 2019), 1-9; Yasir Suleiman, “Arabic linguistic tradition”, *Concise History of the Language Sciences* (Elsevier, 1995), 28-38; Kees Versteegh, *The Arabic Linguistic Tradition* (London: Taylor & Francis, 1997).), (vi) “Arabic Linguistics (Arap dilbilimi)” (Georgine Ayoub - Cornelis H. M. Versteegh (ed.), *Foundations of Arabic Linguistics III: The Development of a Tradition: Continuity and Change* (Foundations of Arabic Linguistics Conference, Leiden Boston: Brill, 2018); Manuela E.B Giolfo - Kees Versteegh (ed.), *The Foundations of Arabic Linguistics IV, IV* (Leiden: Brill, 2019).)

Bu çalışmada bu yaklaşımı klasik Arap dili geleneği şeklinde isimlendirmemizin temel sebepleri arasında bu ilimlerin Arapçaya has olması ve varlık ve bilgiye dair kabullerin dilbilimden farklı olması gibi gerekçeler bulunmaktadır. Bu sebepten ötürü, bu makalede İslam düşünce geleneğinin dil ilimlerini “dilbilim” terimiyle vasıflandırmaktan özellikle imtina edilmiştir. Dolayısıyla, “dilbilim” ile bu makalede kastedilen modern bilimin varsayımlarına göre dil incelemesi yapan dil araştırma programı olup KAD geleneğinden ayrılmaktadır. Ne var ki, KAD geleneği ile dilbilimin varlık ve bilgiye dair kabullerinin ne olduğu hususu çalışmanın sınırları dışında kaldığı ve ayrıca bir çalışma konusu olduğu için bu konuya bu makalede yer verilmemiştir.

3 Abdulkâdir Fâsî Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye* (Kazablanka, Fas: Dâr Toubkal, 1993 [1985]), 2/59-60.

4 Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*, 2/21-22.

5 Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*, 2/59-60; Yasir Suleiman, “Autonomy versus non-autonomy in the Arabic grammatical tradition”, *Arabic grammar and linguistics*, ed. Yasir Suleiman (London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2003), 31; Giolfo - Versteegh, “The Evolution of Theory in the Arabic Linguistic Tradition”, 97/8.

6 Mustafa Kaya, “Modern Arap Dilbilim Çalışmaları”, *EKEV Akademi Dergisi* XII/36 (2008), 345-347.

7 Bu çalışmada benimsediğimiz bu üçlü kategoriyi literatürde daha önce öneren başka araştırmacılar da bulunmaktadır. Ör-

Yukarıda bu üçlü tasnife yer vermemizin sebebi, bu makalede çağdaş Arap dili literatürünün tam olarak hangi kısmının mercek altına alındığını açık bir şekilde gösterebilmektir. Zira bu makalenin amacı, öncelikle ikinci kategoriye oluşturan çalışmalarda ne tür dilbilim etkinlikleri yapıldığını tasvir etmek, daha sonra bu tür çalışmalar yapan dilcilerin Arapça için KAD geleneği yerine dilbilimi tercih etmelerinin arkasındaki nedenleri tespit etmektir. Dolayısıyla, bu makalede, çalışmanın sınırları sebebiyle sadece ikinci kategoriye odaklanılacak; diğer iki kategoriye ilgili analizlere yer verilmeyecektir. Çağdaş Arap dili literatürünü incelediğimizde, Arapçayı dilbilim kuramları üzerinden çalışan Batılı araştırmacıların⁸ da olduğunu görürüz,

neğin, Mustafa Galfân şu şekilde bir gruplandırma yapmıştır: (1) Tamamen KAD geleneğine sarılanlar, (2) Her yönüyle dilbilime yönelenler ve (3) KAD geleneği ile dilbilimin arasını bulmaya çalışarak uzlaştırmaya çalışanlar. Bu konuyla ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Mustafa Galfân, “el-Lisâniyyâtu'l-'Arabiyye: Ru'ye menheciyye fi'l-masâdir ve'l-ususi'n-nazariyye”, *A'mâlu'n-nedveti'd-duveliyye havle'l-lugati'l-'Arabiyye ve'n-nazariyyâti'l-lisâniyye: el-hasiletu ve'l-âfâk* (Fas: Kulliyetu'l-Îlâdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye: Câmî'atu Seyyidi Muhammed b. 'Abdillah, 2007), 53-55. Her ne kadar bu makalede önerdiğimiz bu kategoriler Galfân'ın gruplandırmasıyla aynı gözükse de bu husustaki kriterlerimiz farklıdır. Zira bizim kriterimiz, iki dil yaklaşımının farklı arka planlara sahip olduğu; dolayısıyla, iki ayrı düşünce sistemi olduğudur. Galfân ise, KAD geleneğinin bilimsel birikimin alt katmanlarında kalan bir katkı olduğunu düşünmektedir. Onun nazarında KAD geleneği ile dilbilimin birbirinden ayrı tutulmasının temel sebebi bilimsel ilerleyişe göre KAD geleneğinin geçerliliğini yitirmiş olmasıdır. Galfân'a göre, KAD geleneği önemsiz değildir, ancak önemli bir tarihsel aşama olup güncel dil çalışmalarına bir katkı sağlamamaktadır. Galfân'ın bu konudaki değerlendirmeleri için bakınız: Mustafa Galfân, *el-Lisâniyyâtu'l-'Arabiyye: Es'iletu'l-menhec* (Amman, Ürdün: Dâru Vardi'l-Ürdüniyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2013), 202-216.

8 İngilizce telif edilen Arapça dilbilim çalışmaları; fonetik/sesbilgisi, fonoloji/sesbilim, morfoloji/biçimbilim, sentaks/söz-dizimi, semantik/anlambilimi, pragmatik/edimibilim, birinci dil edinimi (*first language acquisition*), ikinci dil edinimi (*second language acquisition*), toplumsal dilbilim (*sociolinguistics*), psikodilbilim (*psycholinguistics*), bilişimsel/bilgisayarlı dilbilim (*computational linguistics*), dilsel çeşitlilik (*linguistic variation*) gibi dilbilimin hemen hemen her alanına yayılmıştır. Bunun için ilk olarak *Perspectives on Arabic Linguistics* serisini örnek verebiliriz. Bu seri, senelik olarak düzenlenen Arap dilbilimi sempozyumlarında sunulan makalelerden seçkileri 1990'dan bu yana yayımlanan edisyon kitaplardan oluşur. Ayrıca, Arapçaya genel olarak odaklanan ve dilbilimin çeşitli konularını birlikte ele alan el kitapları (*handbooks*) ve ders kitapları (*textbooks*) da bulunmaktadır. Örnek olarak saygın yayınevlerinden yayımlanan şu telifleri zikredebiliriz: Karin C. Ryding'in *Arabic: A Linguistic Introduction* (Cambridge, United Kingdom ; New York: Cambridge University Press, 2014) kitabı, Elabbas Benmamoun ile Reem Bassiouney editörlüğünü üstlendiği *the Routledge Handbook of Arabic Linguistics* (London and New York: Routledge, 2018) kitabı, Reem Bassiouney ile E. Graham Katz'ın editörlüğünü üstlendiği *Arabic Language and Linguistics* (Washington, DC: Georgetown University Press, 2012) kitabı, Alaa Elgibali'nin editörlüğünü üstlendiği *Understanding Arabic: Essays in Contemporary Arabic Linguistics in Honor of El-Said Badawi* (Cairo, Egypt: American University in Cairo Press, 1996)like any other natural language, has evolved throughout its long history, but its traditional mode of study has remained relatively unchanged and has continued to dominate the investigation of the language for some thirteen centuries. It has been perceived as a language immune to change on account of its intimate link to Islam; consequently, new ideas, findings, and approaches of modern linguistics have been routinely dismissed as irrelevant. In 1973, with his unusual combination of a deep knowledge of the vast traditional literature and a thorough training in modern linguistic principles, one Arab linguist, El-Said Badawi, ventured to swim against the current and proposed a novel theoretical rendering of contemporary Arabic. Badawi's theory of interrelated language levels that are ever changing along a sociolinguistic continuum acknowledged and demonstrated the dynamic nature of Arabic, thereby opening the gate for studies that investigate aspects of the contemporary language as it interacts with the individual, with society, and with the outside world. Understanding Arabic is an exciting new collection of studies by authors who investigate and outline the practical corollaries of Badawi's theory of Arabic. The topics span a wide spectrum and include a historical account of attitudes to language and the origin of speech in the Arab world, an analysis of contemporary Arabic, a theoretical framework for teaching Arabic to non-Arabic speakers, considerations for lexicography in collocational dictionaries, a new perspective on diachronic morphological innovation in Arabic, intra-systemic variability in Arabic syntax, the mutual interaction of language and society as a source of language change, and the dynamics of language attrition and loss in migrant communities.”, “event-place”: “Cairo, Egypt”, “ISBN”: “978-977-424-372-1”, “language”: “en”, “note”: “Google-Books-ID: ekzP5NrGkNYC”, “number-of-pages”: “294”, “publisher”: “American University in Cairo Press”, “publisher-place”: “Cairo, Egypt”, “source”: “Google Books”, “title”: “Understanding Arabic: Essays in Contemporary Arabic Linguistics in Honor of El-Said Badawi”, “title-short”: “Understanding Arabic”, “editor”: [{ “family”: “Elgibali”, “given”: “Alaa” }], “issued”: { “date-part-1”: [“1996”] }, “suppress-author”: true }, “schema”: “https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json”} kitabı. Bunların yanı sıra dilbilim konularına odaklı çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Arapçanın sözdizimi/sentaksı üzerine Joseph Aoun vd.'lerinin *the Syntax of Arabic* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010) çalışmasını; sesbilimi/fonolojisi ve biçimbilimi/morfolojisi üzerine Janet C. E. Watson'ın *the Phonology and Morphology of Arabic* (Oxford: Oxford University Press, 2007) çalışmasını; Arapçanın ikinci dil olarak edinilmesi ile ilgili Mohammad T. Alhawary'nin *the Routledge Handbook of Arabic Second Language Acquisition* (London: Routledge, 2018) çalışmasını, Arapça toplumsal dilbilimle ilgili Enam Al-Wer ve Uri Horesh'in *the Routledge Handbook of Arabic Sociolinguistics* (New York, NY: Routledge, 2019) çalışmasını ve Arapça ve kimlik üzerine çalışmalarla ilgili Reem Bassiouney ve Keith Walters'ın *the Routledge Handbook of Arabic and Identity* (London: Routledge, 2020) çalışmasını zikredebiliriz.

ancak bu çalışma Arap dünyasındaki dilbilim etkinliğini hedeflediği için sadece Arapça telif edilen çalışmalar ele alınacaktır. Bu sebeple, Batılı dilcilerin çalışmaları – Arapçaya tercüme edilse dahi – bu çalışmanın araştırma kapsamının dışında kalmaktadır.

Bu makale için ikinci kategoriye giren çalışmaları belirlerken Arapçayı dilbilim kuramları üzerinden inceleyen çağdaş Arap dilcilerinin KAD geleneğini tamamen göz ardı etmediklerini fark ettik. Buna rağmen, bu tür çalışmaları KAD geleneğiyle dilbilimi birlikte ele alan çalışmalar olarak değerlendirip üçüncü kategori altında tasnif etmedik. Zira bu çalışmalarda KAD geleneği daha çok bir tarihî arka plan olarak yer almaktadır. Çağdaş Arap dilcilerinin çalışmalarını – daha önceki paragraflarda işaret ettiğimiz – üç kategori altına dağıtırken iki dil yaklaşımına yer veren araştırmalar için “birini diğerinin üzerinden değerlendirme” ölçütümüzü esas aldık. Dolayısıyla, dilbilim çalışması yapan bir çağdaş Arap dilcisi KAD geleneğinden bir kavrama veya bir dil âliminin görüşlerine tarihî arka plan olarak yer veriyorsa ikinci kategoriye, eğer KAD geleneğini modern dilbilim yaklaşımlarıyla karşılaştırıyor veya bu yaklaşımlar üzerinden değerlendiriyorsa üçüncü kategoriye dahil ettik.

Bu makalede, ikinci kategori altında tasnif edilen teliflerde ne tür dilbilim etkinlikleri yapıldığını tespit etmek için literatürde yer alan bütün Arapça dilbilim çalışmalarını kapsamak amaçlanmamıştır. Kaldı ki, bu tarz bir çalışma yapmak neredeyse imkansızdır. Dolayısıyla, bu makalede kategorinin varlığını göstermeye ve anlamlandırmaya yetecek kadar, öncül olan, literatürde öne çıkan, çalışmalara yön veren ve Arapça dilbilimle ilgili araştırma yapmak isteyen birisinin karşılaşması kuvvetle muhtemel olan çalışmalar hedeflenmiştir. Kategorinin olabildiğince en doğru bir şekilde belirlenebilmesi için dilciler üzerinden değil de çalışma merkezli bir tasnif takip edilmiştir. Zira bazı çağdaş Arap dilcilerinin hem sadece dilbilim yaklaşımlarına göre yaptıkları çalışmaları hem de dilbilim ile KAD geleneğini karşılaştırdığı çalışmaları bulunmaktadır.

Bu makalede KAD geleneğinin veya dilbilimin diğerinden daha üstün olduğu veya birinin diğerine kıyasla daha isabetli olduğu iddiası kesinlikle bulunmamaktadır. Bu çalışmada daha ziyade KAD geleneği ile dilbilimin farklı arka planlara, amaçlara, bilgiye ulaşma metotlarına ve motivasyonlara sahip olduğu; dolayısıyla, birbirlerinden ayrılan iki düşünce sistemleri olduğu iddiası vardır. Bu iddia üzerine inşa edilen bu makale, her iki dil yaklaşımının kendi düşünce sistemleri içinde ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Yukarıda anlatılan amaçları yerine getirebilmek için, önce “Çağdaş Arap dilcilerinin dilbilim etkinlikleri” başlığı altında Arapçanın dil özelliklerini KAD geleneğine dönmeden dilbilim yaklaşımları üzerinden analiz eden çalışmalar şu alt başlıklar altında tasvir edilecektir: (1) Dilbilimi Arap dünyasına tanıtan çalışmalar, (2) teorik dilbilim alanında telif edilen çalışmalar (fonetik-fonoloji, morfoloji, sentaks), (3) uygulamalı dilbilim, toplumsal dilbilim, psikodilbilim gibi diğer dilbilim alanlarında Arapça telif edilen çalışmalar ve (4) Arapça dilbilim dergileri. Daha sonra, “Dilbilime yönelen çağdaş Arap dilcilerinin KAD geleneği karşısındaki pozisyonları” başlığı altında bu dilcilerin neden KAD geleneğine değil de dilbilime itibar ettikleri ve Arapçayı KAD geleneğinin yaklaşımları üzerinden değerlendirmemelerine rağmen bu geleneğe ne ölçüde, hangi bağlamda ve neden yer verdikleri hususları tartışılacaktır.

1. ÇAĞDAŞ ARAP DİLCİLERİNİN DİLBİLİM ETKİNLİKLERİ

1.1. DİLBİLİMİ ARAP DÜNYASINA TANITAN ÇALIŞMALAR

Çağdaş Arap dili literatürüne baktığımızda, dilbilimin çeşitli alanlarında ve dilbilim kuramları ışığında KAD geleneğini yeniden okumadan Arapça üzerine çalışan araştırmacıların olduğunu görürüz. Bu tür çalışmaların ilk olarak dilbilimin Arap dünyasına tanıtılması gayesiyle telif edildiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda, çağdaş Arap dilcileri arasında itibarlı bir yere sahip olan ve Londra Üniversitesi’nde dilbilim alanında doktorasını tamamlamış olan Mısırlı dilci Mahmûd es-Sa’rân (ö. 1963) *‘İlmu’l-luga: Mukaddime*

*li'l-kârii'l-'Arabî*⁹ eserini 1962'de yayımlayarak dilbilimi Arap okuyucusuna tanıtmada ilk adımı atanlardan biri olmuştur.¹⁰

Sa'rân'ın eserinde Arap okuyucusuna tanıttığı dilbilimin, kendi doktora tez danışmanı olan¹¹ işlevsel dilbilim akımının öncülerinden İngiliz dilbilimci Firth'in (ö. ۱۹۶۰)^{۱۲} dilbilim yaklaşımına göre şekillendiği görülür. Firth'in işlevsel bakışına¹³ paralel olarak, kitabının büyük bir kısmını sesbilgisi ile sesbilimine ayırmış ve kitabında temel olarak seslerin işlevlerini ve manayı incelemiştir. Sa'rân, her ne kadar belirli bir dilbilimsel yaklaşıma göre dilbilimi tanıtırsa da genel olarak modern dilbilimin Arap dili akademisine girmesine öncülük eden çağdaş Arap dilcileri arasında yerini almıştır. Bunun dışında, dilbilimi Arap dünyasına tanıtmayı hedefleyen başka eserler de bulunur. Örnek olarak, Hâfız İsmâ'îlî Alevî'nin *el-Lisâniyyât fi's-sekâfeti'l-'Arabîyyeti'l-mu'âsara*^{۱۴}, Abdusselâm el-Misiddî'nin *el-Lisâniyyât ve ususuha'l-ma'rifiyye*¹⁵, Mustafâ Galfân'ın eserlerinden *Fi'l-Lisâniyyâti'l-âmme: Târîhuhâ tabî'atuhâ, mevdû'uhâ, mefshûmuhâ*¹⁶ ile *el-Lisâniyyât fi's-sekâfeti'l-'Arabîyyeti'l-hadîse*¹⁷, Abdulkâdir el-Fâsî el-Fihri'nin *el-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*¹⁸, Hilmî Halîl'in *el-'Arabîyye ve 'ilmu'l-lugati'l-binyevî*¹⁹ ve Muhammed Muhammed Yunus 'Ali'nin *Medhal ile'l-lisâniyyât*²⁰ çalışmalarını zikredebiliriz.

Giriş kısmında bahsedildiği üzere Arapça telif edilen dilbilim çalışmalarında KAD geleneğinden hiç bir şekilde bahsedilmemesi söz konusu değildir. Zira dilbilimcilerin araştırmalarına konu olan Modern Standart (Fasih) Arapça, kelime hazinesi ve dil stili bakımından birtakım farklılıkları olmakla beraber, dil yapısı asırlar öncesinde KAD geleneğinin dil âlimleri tarafından tanımlanmış ve kuralları belirlenmiş olan klasik Arapçanın hemen hemen modern versiyonudur.²¹ Her ne kadar bu modern versiyonda klasik Arapça da olmayan yeni kullanımlar yer alsada da klasik Arapçanın dil yapısı ve genel kuralları, en temelde Kur'an-ı

9 Mahmud Sa'rân, *'İlmu'l-luga: mukaddime li'l-kârii'l-'Arabî* (Beyrut, Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabîyye, ts.).

10 Hilmî Halîl, "Mukaddimât (Önsöz)", *'İlmu'l-luga: mukaddime li'l-kârii'l-'Arabî*, kitap editörü Mahmûd Sa'rân, 5-14 (Kahire, Mısır: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri, 1997), 6.

11 Halîl, "Mukaddimât (Önsöz)", 6.

12 John A. Bateman, "The Place of Systemic Functional Linguistics as a Linguistic Theory in the Twenty-First Century", *The Routledge Handbook of Systemic Functional Linguistics*, ed. Tom Bartlett - Gerard O'Grady, Routledge Handbooks in Linguistics (London and New York: Routledge, 2017), 14; David G. Butt, "Firth and the origins of systemic functional linguistics: process, pragma, and polysystem", *The Cambridge Handbook of Systemic Functional Linguistics*, ed. Geoff Thompson vd., Handbooks on Language and Linguistics (Cambridge: Cambridge University Press, 2019), 11; Jacques François, "The Stance of Systemic Functional Linguistics Amongst Functional(Ist) Theories of Language and Its 'Systemic' Purpose", *Perspectives from Systemic Functional Linguistics*, ed. Akila Sellami-Baklouti - Lise Fontaine (London: Routledge, 2018), 7; J. R. Martin, "Meaning matters: a short history of systemic functional linguistics", *WORD* 62/1 (02 Ocak 2016), 35 ve 45.

13 Firth ve işlevsel dilbilim yaklaşımı ile ilgili bilgi edinmek için bakınız: Butt, "Firth and the origins of systemic functional linguistics: process, pragma, and polysystem"; D Terence Langendoen vd., *The London School of linguistics: A study of the linguistic theories* (MIT Press, 1968); Patrick Honeybone, "J. R. Firth", *Key Thinkers in Linguistics and the Philosophy of Language*, ed. Siobhan Chapman - Christopher Routledge (Oxford / New York: Oxford University Press, 2005), 80-86; F.R. Palmer, "Firth and the London School of Linguistics", *Concise History of the Language Sciences* (Oxford and New York: Elsevier, 1995), 268-272; R. H. Robins, "John Rupert Firth", *Language* 37/2 (1961), 191-200.

14 Hâfız İsmâ'îlî Alevî, *Lisâniyyât fi's-sekâfeti'l-'Arabîyyeti'l-mu'âsara* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Muttehadi, 2009).

15 Abdusselâm Misiddî, *El-Lisâniyyât ve ususuha'l-ma'rifiyye* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, 1986).

16 Mustafâ Galfân, *Fi'l-lisâniyyâti'l-âmme: Târîhuhâ tabî'atuhâ, mevdû'uhâ, mefshûmuhâ* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Muttehadi, 2010).

17 Mustafâ Galfân, *el-Lisâniyyât fi's-sekâfeti'l-'Arabîyyeti'l-hadîse* (Kazablanka, Fas: Şeriketu'n-Neşri ve't-Tevzî'l-Medâris, 2006). Fas", "language": "Arabic", "number-of-pages": "184", "publisher": "Şeriketu'n-Neşri ve't-Tevzî'l-Medâris", "publisher-place": "Kazablanka, Fas", "title": "el-Lisâniyyât fi's-Sekâfeti'l-'Arabîyyeti'l-Hadîse", "author": [{"family": "Galfân"}, {"given": "Mustafâ"}], "issued": {"date-parts": [{"2006}]}], "schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"}]

18 Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*.

19 Hilmî Halîl, *El-'Arabîyye ve 'ilmu'l-lugati'l-binyevî: Dirâsât fi'l-fikri'l-lugaviyyi'l-'Arabîyyi'l-hadîs* (İskenderiye, Mısır: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmî'iyye, ۱۹۸۸).

20 Muhammed Muhammed Yunus Ali, *Medhal ile'l-lisâniyyât* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Muttehadi, 2004).

21 Karin C. Ryding, *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic* (Cambridge University Press, 2005), 4.

Kerim'in dilini korumak maksadıyla asırlar boyunca büyük oranda korunmuştur. Dolayısıyla, bir dilbilimci Arapçayı çalışmak istediği zaman bu dil birikimiyle kaçınılmaz olarak karşılaşır. Üstelik bu araştırmacı Arap ise hem formasyon geçmişinde hem de içinde bulunduğu Arap akademisinde bu dil birikimiyle daha yoğun bir şekilde temas halindedir. Örneğin, modern dilbilim kuramlarından Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi teorisi üzerine çalışan Fihri, Arap eğitim çevresinde yetiştiği için klasik düşünce şeklini çok iyi öğrenip hâkim olduğunu belirtmiştir.²² Bu sebeple, Arap dünyasında yetişip modern dil kuramları üzerine çalışan bir dilcinin gerek istemli gerekse istemsiz bir şekilde KAD geleneğinin birikimini görmezden gelmesi pek mümkün değildir.

Hatta Fihri, 2010'lu yıllar için, KAD geleneğinin Arapça akademik sahada hala etkinliğini koruduğunun altını çizip Arapça dilbilim analizlerinin KAD geleneğinin baskınlığı karşısında oldukça zayıf kaldığından yakınmıştır.²³ Arap akademisinde dilbilime olan ilginin günümüzde nispeten arttığını söyleyebiliriz de KAD geleneğinin hala baskınlığını koruduğu görülür. Bu sebeple, bir Arap dilbilimcinin KAD geleneğinin varlığından haberdar olmaması söz konusu olamaz. Haberdar olmaktan öte, Arap bir araştırmacı dil üzerine yaptığı ve Arapça telif ettiği çalışmasının Arap akademisi tarafından kabul görmesi için, büyük ihtimalle, KAD geleneğinin birikimine bir şekilde yer verme ihtiyacı hissetmektedir. Buna Fihri'nin Arapça ve İngilizce telif ettiği eserlerinde KAD âlimlerine yaptığı atıflarının yoğunluğunun değişmesini örnek verebiliriz. Örneğin, Fihri Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kapsamında Arapçadaki isim terkiplerinin iç yapısı ve Arapçanın kelime dizilimiyle ilgili analizlerini hem Arapça hem de İngilizce telif ettiği hemen hemen birbirinin muadili olan iki eserinde ele almıştır. Arapça telif ettiği *el-Lisâniyyât ve 'l-lugatu'l-'Arabiyye*'de bu konuları tartışırken KAD geleneğinin meselelerine ve âlimlerinin görüşlerine yer verdiği görülür. Öte yandan, İngilizce olarak telif ettiği *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*'te ise bahsi geçen konudaki tartışmalarda KAD geleneğine yaptığı atıfların çok daha az olduğu farkedilmektedir.²⁴ Dolayısıyla, Arapça telif edilen dilbilim çalışmalarında – gerek Arap akademisinde kabul görmesi talebi olsun gerekse dilbilimi Arap okuyucunun tasavvuruna yakınlaştırma gayesi olsun – KAD geleneğinin varlığı neredeyse kaçınılmaz olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2. TEORİK DİLBİLİM ALANINDA TELİF EDİLEN ÇALIŞMALAR

1.2.1. SESBİLGİSİ/FONETİK VE SESBİLİM/FONOLOJİ

Arap akademisinde Arapça üzerine yapılan ilk dilbilim çalışmalarının sesbilgisi/fonetik ile sesbilim/fonoloji alanlarında olduğunu görürüz. Örneğin, dilbilimi Arap dünyasına tanıtmada öncülük eden ve dilbilime ilk olarak ilgi gösteren Arap dilcilerinden İbrahim Enîs (ö. 1977), Kemal Bişr (ö. 2015), Ahmet Muhtar Ömer (ö. 2003) gibi isimler Arapçanın ses yapısı üzerine çalışmışlardır.

1941'de Londra Üniversitesinde felsefe ve Sâmi diller alanında doktorasını tamamlayan Mısırlı dilci İbrahim Enîs'in 1947'de yayımladığı *El-Esvâtu'l-'Arabiyye*²⁵ adlı eseri sesbilgisi ile sesbilim alanlarını Arap dil akademisine tanıtan²⁶ ve Arapçaya uygulayan ilk eserdir.²⁷ Ardından, yine Mısırlı olan ve aynı üniversite-

22 Abdelkader Fassi Fehri, *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*, thk. Joan Maling vd. (Dordrecht: Springer Netherlands, 1993), 29/xii.

23 Abdulkâdir Fâsî Fihri, *Zerrâtu'l-lugati'l-'Arabiyye ve hendesetuhâ: Dirâse istikşâfiyye edneviyye* (Beirut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdî'l-Muttedadi, 2010), 10.

24 Örneğin, Fihri Arapça eserinde KAD geleneğinin meselelerinden olup güncel Arapçada kullanımını kaybeden *iştigâl* meselesiyle yine KAD geleneğinde önemle ele alınan takdim meselelerine yer vermiş ve KAD âlimlerinin bu meselelere dair yorumlarını tartışmıştır. Öte yandan, İngilizce eserinde benzer konuları incelediği yerlerde KAD geleneğinin bu meselelerini ele almamış ve kitabın genelinde KAD âlimlerinin konuya dair yorumlarına ise zaman zaman metin içinde değinse de daha çok notlar kısmında yer vermiştir (bkz. Fehri, *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*, 29/27 ve 91.).

25 İbrahim Enîs, *El-Esvâtu'l-'Arabiyye* (Kahire, Mısır: Mektebetu'l-Anglo el-Mısriyye, 1975).

26 Enîs, bahsi geçen eserinin beşinci kısmını KAD geleneğinde Arapçanın ses ve mahreç özellikleri ile ilgili Halil b. Ahmet, Sibeveyh ve İbn Sinâ'nın görüşlerine ayırmıştır, bkz. Enîs, *El-Esvâtu'l-'Arabiyye*, 105-154. Bu beşinci kısmı çıkarırsak, kitabın geri kalanı kısmı modern dilbilim yaklaşımına göre şekillenmiştir.

27 İsmail Durmuş, "İbrâhim Enîs Ahmed", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016).

tede önemli dilbilimcilerden Firth'in danışmanlığında 1956'da sesbilim alanında doktorasını tamamlamış olan Kemal Bısr'ın²⁸ gözden geçirilmiş bir şekilde 2000'de yeniden yayımladığı ve birçok kere basılmış olan *'İlmu'l-esvât* eserini zikrebiliriz.²⁹ *'İlmu'l-esvât*, bu alanda Arapça yazılmış ve Arapçanın ses yapısı üzerine çalışılmış en kapsamlı çalışmalardandır.³⁰ Bısr, bu çalışmasında zaman zaman Arapçanın sesleriyle ilgili KAD geleneğinin bulgularına yer vermiş; hatta bu bulguları dilbilim yaklaşımlarıyla karşılaştırmıştır. Bu bağlamdaki değerlendirmelerini üçüncü kategoride ele almamız gerekir, ancak bu değerlendirmeleri hariç tutarsak, *'İlmu'l-esvât* modern dilbilim kuramlarına göre şekillenen sesbilgisi ile sesbilim disiplinlerini tanıtan bir kitaptır.

Çağdaş Arap dili literatüründe dilbilim perspektifinden ses analizi yapan öncü telifler arasında Kemal Bısr gibi Londra Üniversitesinde doktorasını tamamlayan Mısırlı dilci Abdurrahmân Eyyûb'un (ilk olarak 1963'te yayımlanan) *Esvâtü'l-luga*'sını³¹ da zikrebiliriz. Cambridge Üniversitesinin dilbilim bölümünde doktorasını yapmış olan Mısırlı dilci Ahmet Muhtar Ömer'in ilk olarak 1976'da basılmış olan *Dirasetu's-savti'l-lugavi*³² eserini de Arapça dilbilim literatürünün demirbaşları arasında görürüz. Görüldüğü üzere, Mısırlı araştırmacılar dilbilimin Arap akademisine tanıtılmasında olduğu gibi, sesbilgisi ile sesbilim alanlarının tanıtılmasında da öncülük etmiştir.

Mısırlı dilcilerin dışında, diğer Arap ülkelerinden çağdaş dilcilerin de dilbilimin sesbilgisi ile sesbilimi disiplinlerine ilgi gösterdiğini görmek mümkündür. Örneğin, Ürdünlü dilci Davud Abduh, aralarında sesbilgisi ve sesbilimin de olduğu birçok dilbilim alanında araştırmalar yayımlamıştır. Abduh, Arapçanın ses özelliklerini incelediği çalışmalarını iki cilt olarak derlediği *Dirasât fi 'ilmi savti'l-'Arabiyye*³³ eseriyle Arapça dilbilim literatürüne sesbilgisi ve sesbilim alanında önemli katkılar sağlayan bir dilci olarak kabul edilir.³⁴ İlk cildini ilk olarak 1979'da yayımladıktan sonra 2010'da tekrar yayımlamış ve aynı sene ikinci cildini de yayımlamıştır.

Bu öncü çalışmaların akabinde günümüze kadar Arapça dilbilim literatüründe, sesbilgisi ve sesbilim alanında hem Modern Standart Arapçanın hem de yerel lehçelerin ses sistemi üzerine çalışmaların süregeldiği görülmektedir. Buradaki amacımız, sesbilgisi ve sesbilim alanında Arapça telif edilen bütün eserleri tespit etmek olmadığı için son yirmi yılda basılmış olan sadece birkaç örnek zikredeceğiz: *'İlmu'l-esvâti'l-'Arabiyye*³⁵, *Min lisâniyyâti'l-lugati'l-'Arabiyye: 'İlmu'l-esvât*³⁶, *Es-Savtiyyâtu'l-lugaviyye: Dirâse tatbîkiyye 'alâ esvâti'l-lugati'l-'Arabiyye*³⁷, *'İlmu'l-esvâti'l-'Arabiyye: 'İlmu'l-fünûlücyâ*³⁸, *Nazra mute'ammika fi 'ilmi'l-esvât*³⁹.

Yukarıda zikredilen tüm eserlerde ortak olarak karşılaştığımız durum birçoğunun KAD geleneğinin ses ve mahreç ile ilgili sunduğu bilgilere yer vermiş olmasıdır. Öte yandan – bazı istisnaları olmakla birlikte – çoğu çalışma, KAD geleneğinin bu bağlamdaki birikimini tarihî arka plan olarak görmüş; sesbilgisi ve sesbilimi modern dilbilime ait alanlar olarak değerlendirmişlerdir. Zira bu çalışmaları ikinci kategoride değerlendirmemizin sebebi de budur. Aksi takdirde, Halil b. Ahmed'in veya Sîbeveyhi'nin Arapçanın ses

28 Muhammed Mahmûd El-Kâdî, *Kemâl Bısr: Mesîratun ve târihun* (Kahire, Mısır: Dâru'l-Garîb, 2006), 44.

29 Kemal Bısr, *'İlmu'l-esvât* (Kahire, Mısır: Dâru'l-Garîb, 2000), 6.

30 El-Kâdî, *Kemâl Bısr: Mesîratun ve târihun*, 53.

31 Abdurrahmân Eyyûb, *Esvâtü'l-luga* (Dâru'l-Keylânî, 1968).

32 Ahmed Muhtâr Ömer, *Dirasetu's-savti'l-lugavi* (Kahire, Mısır: 'Âlemu'l-Kutub, 1997).

33 Davud Abduh, *Dirasetu's-savti'l-lugavi* (Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010).

34 Philadelphia Üniversitesinin Edebiyat Fakültesi tarafından ۲۰۱۰'da Davud 'Abduh onuruna bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu sempozyumda Davud 'Abduh'un katkılarında ve çağdaş Arap dilcileri arasındaki yerinden bahsedilmiştir. Sempozyumdaki bildiriler için bakınız:

<https://www.philadelphia.edu.jo/philadreview/issue8/no8/8.pdf>

35 Muhammed Cevâd Nûrî, *'İlmu'l-esvâti'l-'Arabiyye* (Amman, Ürdün: Menşûrât Câmî'ati'l-Kudûsi'l-Meftûha, 2007).

36 Muhammed Cevâd Nûrî, *Min lisâniyyâti'l-lugati'l-'Arabiyye: 'İlmu'l-esvât* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2019).

37 Abdulgaffâr Hâmid Hilâl, *Es-Savtiyyâtu'l-lugaviyye: Dirâse tatbîkiyye 'alâ esvâti'l-lugati'l-'Arabiyye* (Kahire, Mısır: Dâru'l-Kitâbi'l-Hadîs, 2009).

38 Abdulkâdir Şâkir, *'İlmu'l-esvâti'l-'Arabiyye: 'İlmu'l-fünûlücyâ* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 2012).

39 Halâ Sa'îd, *Nazra mute'ammika fi 'ilmi'l-esvât* (Kahire, Mısır: Mektebetu'l-Anglo el-Misriyye, 2015).

sistemi ile ilgili görüşlerinin sesbilgisi ve sesbilim disiplinleri bakımından yeniden incelenmesi gibi bir çalışma söz konusu olduğunda bu tür çalışmaları – giriş kısmında bahsettiğimiz – üçüncü kategoride değerlendirmemiz gerekir.

Bu iki disiplinle ilgili çağdaş Arap dili çalışmalarında dikkat çeken bir diğer husus ise, dilbilimin ilk çalışmalarının Mısırlı dilcilerin elinden ve ses ile ilgili analizlerle başladığıdır. Burada işaret edilen Mısırlı dilciler 1940 ile 1970 seneleri arasında İngiltere’de, çoğunlukla da Londra Üniversitesinde eğitim gören araştırmacılar. Arap dünyasındaki dilbilim etkinliğini incelerken her dilcinin eğitim gördüğü ekolün etkisinde kaldığını ve Arapçaya aktarırken o ekolün felsefi yaklaşımını aktardığını gözlemleyebiliriz.⁴⁰ Öyle ki, Mısırlı dilcilerin dilbilimsel çalışmalarını ses incelemeleri üzerine odaklamaları İngiliz yapısal dil yaklaşımından, özellikle de Londra dil ekolünden etkilendiklerini göstermektedir. Zira Londra dil ekolü, Prag dil ekolünün ses ile ilgili teorilerini biraz daha geliştirerek bağlam içindeki rolleriyle ilişkilendirmiştir.⁴¹ Bir başka deyişle, bu dilciler daha çok dilbilimin betimleyici dilbilim olarak isimlendirildiği evrelerindeki dilbilimsel bakışı edinmişlerdir.⁴² Bu bakış sesbirim ve biçimbirimi temel alarak dilin anlatım yönünü konu edinmiştir.⁴³ Ayrıca davranışçı yaklaşımı benimseyerek⁴⁴ bilimsel incelemenin gözlemlenebilen ve test edilebilen olgular üzerinden olabileceğini savunan pozitivist bilimin ilk evrelerini yansıtmaktadır.⁴⁵ Buradan hareketle, ses ve ses dizimleri dilin gözlemlenebilen ve test edilebilen kısmı olduğu için bu dilcilerin ses analizlerine ağırlık verdikleri sonucunu çıkarabiliriz.⁴⁶

1.2.2. BİÇİMBİLİM/MORFOLOJİ

Arapça telif edilen morfoloji çalışmalarına baktığımızda, KAD geleneğinde bulunan sarf ilminin dilbilimin morfoloji dalının karşılığı olarak değerlendirildiğini görürüz.⁴⁷ Aynı zamanda, İngilizce *morphology* terimi Arapçaya *‘ilmu’s-sarf* terimiyle tercüme edilmiştir.⁴⁸ Önceki paragraflarda tartıştığımız sesbilgisi ve sesbilimi disiplinleri için – her ne kadar KAD âlimlerinin sesler üzerine çalışmaları olsa da – KAD geleceğinde tam olarak karşılık gelen bir terim olmadığı için çağdaş çalışmalarda kullanılan *‘ilmu’l-esvât* veya *savtiyyât* terimleri modern terimlerdir. Aynı zamanda, her ne kadar KAD geleneği Arapçanın sesleri ve mahreçleri ile ilgili ciddi bir birikime sahip olsa da bu alana tahsis edilmiş nahiv, sarf, belagat gibi temel dil ilimleri arasında müstakil bir ilim dalından söz etmek mümkün değildir.⁴⁹ Zira seslerle ilgili KAD ge-

40 Nihâd Mûsâ, “Hasâdu’l-karn fi’l-lisâniyyât”, *Hasâdu’l-karn: el-Muncezâtu’l-‘ilmiyyetu ve’l-insâniyyatu fi’l-karni’l-‘işrîn (el-edeb ve’l-nakd ve’l-funûn)*, ed. Fehmî Ced’ân (Amman, Ürdün: Muessetu Abdulhamîd Şûmân, 2008), 55.

41 Giorgio Graffi, “European Linguistics since Saussure”, *The Oxford Handbook of the History of Linguistics*, ed. Keith Allan (Oxford University Press, 2013), 484.

42 Konuyla ilgili bakınız; Abduh Râcihî, *En-Nahvu’l-‘Arabî ve’d-dersu’l-hadîs: Bahsun fi’l-menhec* (Beirut, Lübnan: Dâru’n-Nahdati’l-‘Arabiyye, 1979), 45-60; Hâfız İsmâîlî Alevî, *Lisâniyyât fi’s-sekâfeti’l-‘Arabiyyeti’l-mu’âsara*, 225-258.

43 H. A. Gleason, *An Introduction to Descriptive Linguistics* (New York, USA: Henry Holt and Company, 1955), 11.

44 Gleason, *An Introduction to Descriptive Linguistics*, 11; Râcihî, *En-Nahvu’l-‘Arabî ve’d-dersu’l-hadîs: Bahsun fi’l-menhec*, 43.

45 Davranışçı dil yaklaşımı ile pozitivism arasındaki bağlantı için bakınız: Henry Hiz - Pierre Swiggers, “Bloomfield, the logical positivist”, *Semiotica* 79/3-4 (1990).

46 Râcihî, *En-Nahvu’l-‘Arabî ve’d-dersu’l-hadîs: Bahsun fi’l-Menhec*, 111.

47 Alevî, *Lisâniyyât fi’s-sekâfeti’l-‘Arabiyyeti’l-mu’âsara*, 156.

48 Muhammad Ali Khuli, *A Dictionary of Theoretical Linguistics: English-Arabic with an Arabic-English Glossary* (Beirut, Lebanon: Librairie du Liban, 2009), 175; Ramzi Munir Baalbakî, *Dictionary of Linguistic Terms: English-Arabic with Sixteen Arabic Glossaries* (Beirut, Lebanon: Dâru’l-Ilm li’l-Melâyîn, 1990), 318; Sami A. Hanna vd., *Dictionary of Modern Linguistics: English-Arabic* (Beirut, Lebanon: Librairie du Liban, 1997), 90; Muhammad H. Bakalla vd., *A Dictionary of Modern Linguistic Terms: English-Arabic & Arabic-English* (Beirut, Lebanon: Librairie du Liban, 1983), 56.

49 KAD geleneğindeki dil ilimleri ve tasnifi ile ilgili bakınız: Abdullah Yıldırım, “Miftâhu’l-Ulûm’da İlmü’l-Edeb Kavḏ rayışı”, *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (14 Temmuz 2022), 870-892; Güler, *İslâm medeniyetinde dil ilimleri*. which is known for its influence on the compilation of balaghah sciences such as al-maani and al-bayan in the Islamic tradition, actually has a much more comprehensive and systematic content ranging from al-nahw to logic and poetry. al-Sakkâkî expresses this content in the introduction of the work as ilm al-adab. This attitude of the author, in a way, means the classification of Arabic language and literature sciences. However, the main purpose of al-Miftâh is much more fundamental than that and focuses on the idea of how to explain the meaning and literary value of regular linguistic expressions. On the other hand, the explanations made in the introduction part of the work contain clues about how the author conceives the concept of al-adab and what his ap-

leneğinden söylenebilecek ‘*ilmu*’-*kıraa* ise daha çok Kur’an-ı Kerim’in okunması ile ilgilidir. Bu sebeple, ses ile ilgili Arapça telif edilen çağdaş çalışmalarda KAD geleneği ile dilbilim ayırımını yapmak sarf ve morfoloji arasında ayırım yapmaya nispeten daha kolaydır.

Dilbilimin morfolojisine göre Arapça, Sami dil ailesinin özelliklerinden olan birleştirici olmayan “kök-ve-kalıp” morfolojisine (*nonconcatenative “root-and-pattern” morphology*) sahip bir dildir.⁵⁰ Bir başka ifadeyle, Arapça, belli sayıda harflerin bir araya gelmesi ile oluşan kökün belirli kalıplara göre çekimlenerek türediği bir morfolojiye sahiptir. Arapçanın bu özelliği KAD geleneğinin dil âlimleri tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Hatta sarf ilmi, erken dönemlerde nahiv ilminin şemsiyesi altında incelense de daha sonraki dönemlerde müstakil bir ilim haline gelmiştir. Ne var ki, sarf, inceleme konusu, metodu ve amacı gibi birçok bakımdan morfolojiden farklılaşmaktadır. Örneğin, inceleme konusu bakımından ele alırsak, dilbilimin morfolojisinde incelenen durum ve kip KAD geleneğinin sarf ilminde işlenmemektedir.⁵¹ Dolayısıyla, benzer noktalara temas eder gibi gözükseler de detaylı karşılaştırıldıklarında iki farklı düşünce sisteminin disiplinleri olduğu anlaşılır.

Bu bakışla, Arapça telif edilen morfoloji çalışmalarını incelerken sarf terimiyle dilbilimin morfolojisinin mi yoksa KAD geleneğinin bir parçası olan sarf ilminin mi kastedildiğini tespit edebilmek için Arapça dilbilim literatüründe dikkatli bir şekilde tarama yaptık. Yaptığımız araştırma sonucu, KAD geleneğinin sarf ilminin çağdaş Arap dili literatüründe hala çok baskın olduğunu gözlemledik. Dahası, KAD geleneğinden bağımsız olarak dilbilimin morfolojisinin bakışıyla Arapçanın kelime biçiminin incelendiği Arapça telif edilen çalışmaya rastlamanın çok zor olduğunu fark ettik. KAD geleneğine dönmeden dilbilim alanında çalışan çoğu yirminci yüzyıl dilcileri – bir önceki bölümde işaret ettiğimiz üzere – teorik dilbilimin daha çok sesbilgisi ve sesbilimi alt disiplinlerine yoğunlaşmıştır. Yirminci yüzyıl dilcilerinden İbrahim Enîs ve Temmâm Hassân gibi dilcilerin çalışmalarında morfoloji ile ilgili kısımlar bulunmaktadır, ancak KAD geleneğiyle birlikte ele alınmıştır.⁵²

Morfolojiye odaklı çalışmalar çok olmamakla birlikte yirmi birinci yüzyıldan itibaren çağdaş Arap dilcileri tarafından telif edilmeye başlamıştır. Bu bağlamda Semîh Ebû Muğlî’nin *Dirâsetu’s-sarfî’l-‘Arabî fi dav’i ‘ilmi’l-lugati’l-hadîs*⁵³ ile Abdulkaksûd Muhammed Abdulkaksûd’un *Dirâsetu’l-binyeti’s-sarfîyyeti fi dav’i’l-lisâniyyâti’l-vasfîyye*⁵⁴ çalışmaları gibi morfoloji disiplinini dilbilimin kendi konusu, yöntemi ve amacı doğrultusunda aktaran Arapça eserlerle karşılaşmak mümkündür. Dahası, Abdulkaksûd kendi eserinde, morfoloji disiplininin dilbilime ait bir disiplin olduğunu belirterek betimleyici bir yöntem takip ettiğini anlatmış ve KAD geleneğinin sarf ilminden nasıl farklılaştığını tartışmıştır.⁵⁵ Buradan anlaşılan sarf ile morfolojinin farklı arka planlara ve amaçlara sahip alanlar olduğuna işaret edilmesi daha çok yirmi birinci yüzyıl çalışmalarında belirgin olmaya başlamıştır. O takdirde, çağdaş Arap dili literatüründe dilbilimin morfolojisi daha geç dönemlerde ortaya çıkmıştır. Daha erken dönemlerde telif edilen çalışmalarda morfoloji ile sarf daha çok birbiriyle iç içedir. Bu durumun olası sebepleri, yirminci yüzyıl dilcilerinin ses

proach is towards language and literature studies as a whole. By al-adab, al-Sakkâkî does not mean a language/literary faculty, which means the ability to use the language at the highest level and quality. On the contrary, the author understands ilm al-adab to understand/explain any statement formed in the Arabic language or to avoid mistakes in constructing a new statement, in other words, to reach the theoretical competence that can take the path based on correct knowledge. In this sense, the main concern and orientation in the work of al-Miftâh is not to create a practical and actual competence in the reader, but purely theoretical. As a natural consequence of this theoretical attitude on the subject of ilm al-adab, some types of al-adab such as al-maani, al-bayan, al-istidlâl, poetry require a high intellectual effort. For this very reason, people who are engaged in this science (sâhib al-adab

50 J. J. McCarthy, “Nonconcatenative Morphology”, *The Encyclopedia of Language & Linguistics* (Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon, 1994), 5/2598.

51 Karin C. Ryding, *Arabic: A Linguistic Introduction*, 47.

52 Bakınız; İbrahim Enîs, *Min esrâri’l-luga* (Kahire, Mısır: Mektebetu’l-Anglo el-Mısriyye, 1966), 46-52; Temmâm Hassân, *El-Lugatu’l-‘Arabîyye: Ma’nâhâ ve mebnâhâ* (Kazablanka, Fas: Dâru’s-Sekâfe, 1994), 82-176.

53 Semîh Ebû Muğlî, “Dirâsetu’s-sarfî’l-‘Arabî fi dav’i ‘ilmi’l-lugati’l-hadîs”, *Al-Balqa Journal for Research and Studies* 7/1 (2000), 1-41.

54 Abdulkaksûd Muhammed Abdulkaksûd, *Dirâsetu’l-binyeti’s-sarfîyye fi dav’i’l-lisâniyyâti’l-vasfîyye* (Beirut, Lübnan: Ed-Dâru’l-‘Arabîyye li’l-Mevsû‘ât, 2006).

55 Abdulkaksûd, *Dirâsetu’l-binyeti’s-sarfîyye fi dav’i’l-lisâniyyâti’l-vasfîyye*, 97-100.

analizlerine yoğunlaşması ve KAD geleneğinin sarf ilminin oldukça kapsamlı bir disiplin olarak çağdaş dönemde de hakimiyetini koruması olabilir.

1.2.3. SÖZDİZİMİ/SENTAKS

Arapça telif edilen sözdizimi çalışmalarına baktığımızda ise Arapça dilbilim literatüründe Chomsky'nin Üretici Dilbilgisi (*Generative Grammar*) kuramı üzerine birçok çalışmanın olduğu dikkat çeker. Literatürde bu konuda yüksek lisans ve doktorasını Georgetown Üniversitesinde modern dilbilim alanında tamamlayan Suriyeli dilci Mâzin el-Va'r, doktorasını Paris Üniversitesinde (*Sorbonne Université*) dilbilim alanında tamamlayan Lübnanlı dilci Michel Zekeriyâ, aynı üniversitede dilbilim alanında doktora yapan Faslı dilci Abdulkâdir el-Fâsî el-Fihri ve yüksek lisans ile doktorasını dilbilim alanında Indiana Üniversitesinde tamamlayan Iraklı dilci Murtezâ el-Bâkir özel bir yere sahiptir. Bu dilcilerin bahsi geçen dilbilim kuramını Arapçaya uygulayan çalışmaları bulunmaktadır. Bunun dışında, Âdil Fâhûri'nin *el-Lisaniyyetu't-tevlîdiyye ve't-tahvîliyye*⁵⁶ eseri ile Mustafa Galfân'ın *el-Lisâniyyâtu't-tevlîdiyye: el-Ususu'n-nazariyye ve'l-menheciyye mine'n-neşeti ile'n-nemûzeci'l-mi'yâr*⁵⁷ eseri gibi Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi yaklaşımını Arap dünyasına tanıtmayı hedefleyen çalışmalar da yer almaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz dört dilciden ilk olarak Michel Zekeriyâ'nın çalışmalarını incelediğimizde, *Kadâyâ elsuniyye tatbikiyye: Dirâsât lugaviyye 'ictimâ'iyye nefsiyye me'a mukârane turâsiyye*⁵⁸ eserinde olduğu gibi bazı eserlerinde dilbilim kuramlarıyla KAD geleneğini karşılaştırmalı bir şekilde ele aldığı görülür. Öte yandan, sözdizimiyle ilgili eseri *el-Elsuniyyetu't-tevlîdiyye ve't-tahvîliyye fi kavâ'idi'l-lugati'l-'Arabiyye*⁵⁹ de modern bir kuram olan Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramını anlatırken dilbilim sınırları içinde kalıp KAD geleneğiyle karşılaştırmamış ve KAD geleneğini dilbilim kuramları üzerinden yeniden değerlendirmemiştir. Zekeriyâ'nın bu kurama yer verdiği başka çalışmaları: *Mebâhis fi'n-nazariyyeti'l-elsuniyye fi ta'lîmi'l-luga*⁶⁰ ile *Buhûs elsuniyye 'Arabiyye*⁶¹ kitaplarıdır, ancak ikinci kitapta KAD geleneğinin dil âlimi olan Sîbeveyhi'nin yaklaşımını modern bir kuram olan Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramı ile karşılaştırarak yeniden okuduğu görülür.⁶² Dolayısıyla bu eseri, ikinci kategori altında tasnif etmek uygun değildir.

Bahsi geçen diğer dilci Mâzin el-Va'r ise, Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramını anlatırken eserlerinin – örneğin, *Nahve nazariyye lisâniyye 'Arabiyye hadîse li tahlîli't-terâkîbi'l-esâsiyye fi'l-lugati'l-'Arabiyye*⁶³ – bazı bölümlerini KAD geleneğinin bulgularıyla karşılaştırmaya ayırmış ya da *El-Beyân ve't-tebyîn fi dâvi'l-lisâniyyâti'l-hadîse*⁶⁴ ile *Cumletu'ş-şart fi dâvi'n-nahvi'l-'âlemî: Chomsky unâmüzen*⁶⁵ eserlerinde yaptığı gibi çalışmasını tamamen karşılaştırma maksadıyla telif etmiştir. Hatta Va'r, doktora tezinde Arapça cümle yapılarını, (1) Chomsky'nin Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramı, (2) Cook'un durum dilbilgisi (*the case grammar*) ve (3) KAD geleneğinin dil âlimlerinin dilbilgisi kuramları olmak üzere üç temel çerçevede ince

56 Âdil Fâhûri, *el-Lisaniyyetu't-tevlîdiyye ve't-tahvîliyye* (Beyrut, Lübnan: Dâru't-Talî'ati li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr, 1988).

57 Mustafa Galfân, *el-Lisâniyyâtu't-tevlîdiyye: el-Ususu'n-nazariyye ve'l-menheciyye mine'n-neşeti ile'n-nemûzeci'l-mi'yâr* (Amman, Ürdün: Dâru Kunûzi'l-Ma'rifeti'l-İlmiyye, 2016).

58 Michel Zekeriyâ, *Kadâyâ elsuniyye tatbikiyye: Dirâsât lugaviyye 'ictimâ'iyye nefsiyye me'a mukârane turâsiyye* (Beyrut, Lübnan: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1993).

59 Michel Zekeriyâ, *el-Elsuniyyetu't-tevlîdiyye ve't-tahvîliyye fi kavâ'idi'l-lugati'l-'Arabiyye* (Beyrut, Lübnan: El-Müessesetu'l-Câmi'iyyetu li'd-Dirâsât ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1986).

60 Michel Zekeriyâ, *Mebâhis fi'n-nazariyyeti'l-elsuniyye fi ta'lîmi'l-luga* (Beyrut, Lübnan: el-Müessesetu'l-Câmi'iyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1985).

61 Michel Zekeriyâ, *Buhûs elsuniyye 'Arabiyye* (Beyrut, Lübnan: el-Müessesetu'l-Câmi'iyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, ve't-Tevzî', 1992).

62 Hilal Özdemir, *Abdulkâdir el-Fâsî el-Fihri ve Arap dilbilimine katkısı* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 23.

63 Mâzin Va'r, *Nahve nazariyye lisâniyye 'Arabiyye hadîse li tahlîli't-terâkîbi'l-esâsiyye fi'l-lugati'l-'Arabiyye* (Şam, Suriye: Dâr Talâs, ١٩٨٧).

64 Mâzin Va'r, "El-Beyân ve't-tebyîn fi dâvi'l-lisâniyyâti'l-hadîse", *El-Ma'rife* 331 (1991), 102-116.

65 Mâzin Va'r, "Cumletu'ş-şart fi dâvi'n-nahvi'l-'âlemî: Chomsky unâmüzen", *El-Lisanu'l-'Arab* 52 (2001), 9-35.

lediğini belirtmiştir.⁶⁶ Böylece akademik anlamda dil çalışmalarına farklı dil geleneklerini mukayese ederek başladığını ve dilbilim ile KAD geleneğinin farklı düşünce sistemleri olduğu, dolayısıyla, farklı ön kabullere, metotlara, motivasyonlara ve amaçlara sahip olduğunu hesaba katmamıştır. Öte yandan, her ne kadar Va'r'ın eserlerinde KAD geleneğini dilbilim kuramları üzerinden değerlendirdiği kısımlar bulunsada çağdaş okuyucu, bu kısımlar ayıklandığında, dilbilime ait modern bir kuram olan Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramı hakkında kendi düşünce sisteminin varlık ve bilgiye dair kabulleri ışığında bilgi edinebilir.

Yukarıda yer verdiğimiz hem Zekeriya hem de Va'r her ne kadar modern sözdizimi kuramları üzerine çalışan araştırmacılar olsalar da çalışmalarında bu kuramları KAD geleneğiyle karşılaştırdıkları için ikinci kategori altında değerlendirmek mümkün değildir. Yine de bu iki isim Üretici-Dönüşümsel Dilbilgisi kuramı üzerinden Arapça sözdizimi alanında çalışmalar yaptıkları için bu alanda dilbilim araştırması yapmak isteyen araştırmacıların döndükleri isimler arasında yer alır. Bu iki ismin dışında zikrettiğimiz diğer iki araştırmacı Fihri ile Bâkir ise daha dilbilim çizgisinde kaldıkları için ikinci kategorideki dilciler olarak nitelendirilmeye daha uygun görünmektedirler. Zira her ikisi de KAD geleneği ile dilbilimin farklı düşünce gelenekleri olduğu tasavvuruna sahip olduklarını göstermiş; dolayısıyla, bu iki geleneğin birbirleriyle karşılaştırılmasının uygun olmadığını, karşılaştırılacaksa da metodolojik bir önlemin alınması gerektiğini ifade eden izahlara yer vermişlerdir.

Önce Fihri'nin sözdizimi alanındaki katkılarını anlatıp dilbilim karşısında nasıl bir pozisyon edindiğini anlamaya çalışacağız, ardından Bâkir'in pozisyonuna yer vereceğiz. Faslı bir dilbilimci olan Fihri İngilizce, Arapça ve Fransızca olmak üzere üç farklı dilde Chomsky'nin yaklaşımları üzerinden Arapçanın dil yapısını betimlediği birçok çalışma telif etmiştir. Fihri, Chomskyci dil düşüncesini Arapça üzerine oldukça kapsamlı bir şekilde uygulamıştır.⁶⁷ Genel olarak Fihri'nin çalışmalarında takip ettiği üslubu şu şekilde özetleyebiliriz: Önce Üretici Dilbilgisi kuramı kapsamında geliştirilen teorilerle ilgili teorik bilgi sunar, ardından güncel Arapçadan örnek dil kullanımları getirerek Arapçanın dil yapısını bu teoriler üzerinden inceler.

Fihri'nin eserleri arasında sözdizimi ile ilgili Arapça telif ettiği iki temel kitabını burada zikredebiliriz. Birincisi iki ciltten oluşan dilbilimi Arap dünyasına tanıttığı eseri *el-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabiyye*, diğeri ise *Zerrâtu'l-lugati'l-'Arabiyye ve hendesetuhâ* eseridir. Fihri, *Lisâniyyat* eserini ilk 1985'de telif etmiştir. İki ciltten oluşan bu eserde Fihri, ilk olarak 1970'te Chomsky tarafından öne sürülen ve daha sonra Emonds ve Jackendoff'un katkılarıyla gelişen Aşamalı X Teorisi (*X-Bar Theory*)⁶⁸ üzerinden Arapçayı betimlemeye çalışır. Birinci ciltte, bu teori üzerinden Arapçanın kelime sırasını, izafet terkipleri, sayı terkipleri ve karşılaştırma terkipleri olmak üzere isim terkiplerinin iç yapısını uzun uzun tartışır. İkinci ciltte ise Arapçadaki işlevsel yapılar ile sözlüksel yapıları ayrıntılı bir şekilde analiz eder. Fihri, bu eserde Aşamalı X Teorisini takip ederek Chomskyci dil yaklaşımının önceki versiyonunda bulunan dönüşümsel kurallara dönmediğini ve dönüşümsel incelemelerin iddia edilen olumlu taraflarını tartışıpelediğini belirtir.⁶⁹ Buradan anlaşılana, Fihri'nin Chomsky'nin yaklaşımındaki güncellemeleri ve değişimleri takip ettiğidir. Zira 1970'lerden sonraki çalışmalarla Chomskyci yaklaşıma ciddi değişiklikler getirilmiş; dönüşümsel kurallara yoğunlaşma azaltılmış ve yerini daha kural-odaklı doğası (*rule-oriented nature*) olan analizler almayabışlamıştır.⁷⁰

66 Mâzin Va'r, *Toward a Modern and Realistic Sentential Theory of Basic Structures in Standard Arabic* (Washington, DC: Georgetown University, Doktora Tezi, 1983), 1.

67 Özdemir, *Abdulkâdir el-Fâsi el-Fihri ve Arap dilbilimine katkısı*, 25.

68 Chomskyci Üretici Dilbilgisi kuramı ile Aşamalı X teorisinin gelişimi ve tarihi arka planıyla ilgili bilgi için bakınız: Frits Stuurman, "Chapter II: The History of X-Bar Theory: Expansion and Retrenchment", *Phrase Structure Theory in Generative Grammar* (Berlin, Boston: De Gruyter, 1985), 16-66; Frederick J. Newmeyer, "Rules and Principles in the Historical Development of Generative Syntax", *Generative Linguistics: An Historical Perspective*, Routledge History of Linguistic Thought Series (London: Routledge, 1997), 39-65. Aşamalı X teorisi ile ilgili bilgi için bakınız: András Kornai - Geoffrey K. Pullum, "The X-Bar Theory of Phrase Structure", *Language* 66/1 (Mart 1990), 24; Liliane M. V. Haegeman, "2.5 X-Bar Theory", *Introduction to Government and Binding Theory*, Blackwell Textbooks in Linguistics 1 (Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell, 1998), 103-106.

69 Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabiyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*, 2/187.

70 Newmeyer, "Rules and Principles in the Historical Development of Generative Syntax", 57-58.

Fihri'nin *Zerrât*'tan önce 1990'da telif ettiği *el-Binâu'l-muvâzi: Nazariyye fî binâi'l-kelime ve binâi'l-cümle* adlı eserini de zikretmek gerekir. Her ne kadar Fihri bu eserinde *Lisaniyyât*'ta olduğu gibi Aşamalı X teorisi ışığında Arapçanın kelime ve cümle yapılarını inceleyerek ilk eserinden çizgi olarak çok farklılaşmasa da Chomsky'nin 1970'de önerdiği kuramına eleştiriler yönelttiği ve kuramının eksik yönlerini gösterdiği için *el-Binâ* eseriyle *Lisâniyyât*'ın bir adım ötesine geçtiğini iddia etmektedir.⁷¹ *Zerrât* eserine gelince, Fihri'nin bu eserinde Chomsky'nin Üretici Dilbilgisi kuramı çerçevesinde yaklaşımının son aşaması olarak değerlendirilen 1993'te önerdiği *Minimalist Program* çerçevesinde Arapçanın birçok dil yapısını ele aldığını görürüz. Böylece Fihri'nin eserleri boyunca Chomskyci yaklaşımı evreleriyle birlikte takip ettiği ve Arapçanın hemen hemen bütün dil özelliklerini bu teoriler çerçevesinde oldukça kapsamlı bir şekilde incelediği gözlemlenmektedir.

Fihri'nin hem İngilizce hem de Arapça eserlerinde zaman zaman *kudemâ* diyerek KAD geleneğine dönüşler yaptığı dikkat çeker, ancak *kudemânın* yaklaşımını bu kuramlar üzerinden okuma veya yeniden değerlendirme şeklinde bir tavırla ele almamaktadır. Daha çok incelediği gramer konusunda *kudemânın* görüşünü bildirmektedir. Her ne kadar KAD geleneğine dönse de Fihri'nin KAD geleneğine verdiği yer her zaman kısıtlı olmuştur. Zira Fihri'ye göre, KAD geleneği zengin bir kültürel birikime sahip olduğu için dilbilim çalışmalarına renklilik katması amacıyla bu geleneğe yer verilebilir.⁷² Dolayısıyla, Fihri'nin temel çizgisi çağdaş Arapçayı Üretici Dilbilgisi kuramları üzerinden incelemektir ve amaçları arasında KAD geleneğini yeni kuramlar üzerinden değerlendirmek bulunmamaktadır.⁷³

Iraklı dilci Murtezâ el-Bâkır da Chomsky'nin Üretici Dilbilgisi kuramı üzerine çalışan ve KAD geleneği ile dilbilimi birbirinden ayırarak birbirleriyle karşılaştırılmaması gerektiğini savunan bir araştırmacıdır. Hem İngilizce hem de Arapça telifler yapan Bâkır'ın öne çıkan eserlerinden olan *Mukaddime fî nazariyyati'l-kavâ'idi't-tevlîdiyye*'de⁷⁴ Chomsky'nin bahsi geçen kuramını Arap dil akademisine tanıtmayı hedeflemiş ve bu kuramı aktarırken ne KAD geleneğinden herhangi bir yaklaşımla veya dilciyle karşılaştırmış ne de KAD geleneğine herhangi bir atıf yapmıştır. Diğer eserlerine baktığımızda kendisinin daha çok modern dilbilim çizgisinde kaldığını ve KAD geleneğine dönmediğini görürüz. Fihri ile Bâkır, KAD geleneğini modern kuramlar üzerinden yeniden değerlendirmeme hususunda ortak olsalar da Bâkır araştırmalarında KAD geleneğine yer vermeme bakımından Fihri'den ayrılır.

Öte yandan Bâkır'ın, Üretici Dilbilgisi teorisinin temel olgularından olan “derin yapı” kavramının KAD geleneğinde bir karşılığının olup olmadığını sorguladığı bir çalışması bulunmaktadır. Dolayısıyla, *Mefhûmu'l-binyeti'l-'amîka beyne Chomsky ve'd-dersi'n-nahviyyi'l-'Arabî*⁷⁵ başlıklı bu çalışmasında KAD geleneğine yer vermiş, ancak açık bir şekilde, bu çalışmanın amacının birinin diğerine üstünlüğünü ispatlamak amacıyla karşılaştırmak olmadığını belirtmiştir. Zira ona göre, her iki düşünce geleneği farklı zaman dilimlerinde ve farklı medeniyet şartlarında ortaya çıkıp geliştikleri için birbirlerinden farklı fikrî arka planlara sahiplerdir.⁷⁶ Bu sebeple, bu iki farklı geleneğe ait dil yaklaşımları karşılaştırmalı olarak ele alınırken son derece dikkatli olunmalı ve arka planları detaylı bir şekilde incelenmelidir.⁷⁷

71 Abdulkâdir Fâsî Fihri, *El-Binâu'l-muvâzi: Nazariyye fî binâi'l-kelime ve binâi'l-cümle* (Kazablanka, Fas: Dâr Toubkal, 1990), 265.

72 Fehri, *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*, 29/3.

73 Fihri'nin, her ne kadar temel amaçları arasında KAD geleneğini dilbilim yaklaşımlarıyla karşılaştırmak yer almasa da *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye*'de KAD geleneğinin verilerini dilbilim kıstasları üzerinden ele alarak eleştirmiş; eksik ve hatalı bulmuştur (Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabîyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*, 2/52-54). Bu durum çalışmanın girişinde belirlediğimiz üç kategoriden üçüncüsünün altında analiz edilmesi gerektiği için burada bu kısımları ele almadık. Ayrıca bu kısımlar az olduğu için Fihri'nin genel yaklaşımını da yansıtmamaktadır.

74 Murtezâ Bâkır, *Mukaddime fî nazariyyati'l-kavâ'idi't-tevlîdiyye* (Amman, Ürdün: Dâru's-Şurûk, 2002).

75 Murtezâ Bâkır, “Mefhûmu'l-binyeti'l-'amîka beyne Chomsky ve'd-dersi'n-nahviyyi'l-'Arabî”, *El-Lisanu'l-'Arab* 34 (1990), 5-36.

76 Bâkır, “Mefhûmu'l-binyeti'l-'amîka beyne Chomsky ve'd-dersi'n-nahviyyi'l-'Arabî”, 5.

77 Bâkır, “Mefhûmu'l-binyeti'l-'amîka beyne Chomsky ve'd-dersi'n-nahviyyi'l-'Arabî”, 6.

Aksi takdirde, Bâkır, derin yapı kavramını KAD geleneğine ait bazı kavram ve yaklaşımlarla karşılaştıran birçok araştırmacının yaptığı gibi, bu kavramın tanım sınırlarının olması gerektiğinden daha fazla genişletilmesi ve asıl kastedildiği ıstılâhî manasıyla alakası olmayacak şekilde kullanılması gibi hataların yapılmasının kaçınılmaz olacağını iddia eder.⁷⁸ Bâkır, bir geleneği başka bir geleneğe yakınlaştırmak maksadıyla ilk geleneğin bilim metoduna ait terim ve kavramlarının ikinci geleneğe aktarılması veya terimleri arasında benzerlik kurulması durumunda, ikinci geleneğin birinci gelenek üzerinden değerlendirilmiş olacağını belirtir.⁷⁹

Bâkır, bahsi geçen çalışmasında, bu iki düşünce geleneğini birbirlerine üstün gören veya birini diğerinin üzerinden değerlendiren üsluptan özellikle sakındığını ifade eder. Makalenin daha en başında bu hususun özellikle altını çizerek; Üretici Dilbilgisinin kavramlarıyla KAD geleneğinin kavramlarını karşılaştırma işleminden daha öncelikli olarak iki düşünce geleneğinin fikrî yöntemlerinin ve amaçlarının karşılaştırılması gerektiğini belirtmiş⁸⁰ ve çalışması boyunca bunu detaylıca tartışmıştır. Böylece iki dil geleneği arasında yüzeysel benzerlikler olabileceğini, ancak derinlemesine incelediğimizde yöntemlerinin ve amaçlarının nasıl farklılaştığını görmemizin mümkün olduğunu göstermiştir. Bu farklılıkların, dil geleneklerinden birini diğerinden daha isabetli veya doğru olduğunu göstermediğini belirten⁸¹ Bâkır için, o takdirde, neden dilbilimi KAD geleneğiyle birlikte ele almadığıyla ilgili şu kanılara varabiliriz: (1) Bu iki dil geleneğinin farklı ontolojik ve epistemolojik arka planlara sahip olduğunun farkındadır ve (2) bu farkındalık sebebiyle, birini diğerinin üzerinden değerlendirmekten veya birini diğerinden üstün görmekten kaçındığı için iki dil geleneğini birlikte ele almamaktadır.

Sonuç olarak, modern dilbilim kuramları arasında en çok öne çıkan sözdizimi teorilerinden olan Üretici Dilbilgisi Kuramı alanında Arapça çalışmalar telif edilmiş ve bu kuramlar kapsamlı olarak Arapçanın dil yapısının betimlenmesi için uygulanmıştır. Diğer alanlardaki çalışmalarda olduğu gibi sözdizimi alanında da KAD geleneğinin varlığının tamamen göz ardı edilmediği görülmüştür. Çağdaş Arap dilcilerinin, teorik dilbilimin alt disiplinleri arasında sesbilgisi ve sesbiliminden sonra yoğun ilgi gösterdikleri bir diğer alan sözdizimidir. Sesbilgisi ile sesbilimi betimleyici dilbilimin etkisiyle ilişkili iken, sözdizimi ise üretici dilbilimin gelişmesiyle bağlantılıdır. Sözdizimiyle ilgili Arapça telif edilen çalışmalar, Chomskyci dil yaklaşımının olgunlaşmaya başladığı 1980lerden sonra kaleme alınmıştır. Dolayısıyla, dilbilimin kendi içindeki değişimlerin çağdaş Arap dilcilerinin teliflerine yön verdiğini söyleyebiliriz.

1.3. DİĞER DİLBİLİM ALANLARINDA ARAPÇA TELİF EDİLEN ÇALIŞMALAR

Buraya kadar teorik dilbilim ile ilgili Arapça telif edilen çalışmaları ele aldık, ancak çağdaş Arap dili literatüründe teorik dilbilim dışındaki alanlarda da çalışmalar mevcuttur. Arap dilbilimcilerin ilgi gösterdiği bu alanların başında uygulamalı dilbilim (*applied linguistics*) ile toplumsal dilbilim (*sociolinguistics*) geldiğini söylemek mümkündür. Önce uygulamalı dilbilimden başlarsak, Abduh er-Râcihî bu alanda ilk dikkati çeken dilcilerdendir. Râcihî'nin *et-Tatbîk en-nahvî*⁸² her ne kadar uygulamalı olduğu için bu alana örnek verilebilecek bir çalışma gibi görünse de KAD geleneğinin dil ilimlerinden nahiv ilmini anlatan bir kitap olduğu için bu kategori altına alınmaya uygun değildir. Öte yandan, modern bir disiplin olarak uygulamalı dilbilimi Arap okuyucusuna tanıttığı eseri *‘İlmi’l-lugati’t-tatbîkî ve ta’lîmu’l-‘Arabiyye*⁸³ ise bu kategorinin altında değerlendirilebilir. Bu eser gibi modern dilbilimin bir disiplini olarak uygulamalı dilbilimi genel hatlarıyla tanıtan Muhammed Fetîh’in *Fî ‘ilmi’l-lugati’t-tatbîkî*,⁸⁴ Hilmî Halîl’in *Dirâsâ fi’l-lisâniyyâti’t-tatbîkiyye*,⁸⁵

78 Bâkır, “Mefhûmu’l-binyeti’l-‘amîka beyne Chomsky ve’d-dersi’n-nahviyyi’l-‘Arabî”, 5.

79 Bâkır, “Mefhûmu’l-binyeti’l-‘amîka beyne Chomsky ve’d-dersi’n-nahviyyi’l-‘Arabî”, 6.

80 Bâkır, “Mefhûmu’l-binyeti’l-‘amîka beyne Chomsky ve’d-dersi’n-nahviyyi’l-‘Arabî”, 6.

81 Bâkır, “Mefhûmu’l-binyeti’l-‘amîka beyne Chomsky ve’d-dersi’n-nahviyyi’l-‘Arabî”, 33.

82 Abduh Râcihî, *Et-Tatbîk en-nahvî* (İskenderiye, Mısır: Dâru’l-Ma‘rifeti’l-Câmi‘iyye, ۲۰۰۰).

83 Abduh Râcihî, *‘İlmi’l-lugati’t-tatbîkî ve ta’lîmu’l-‘Arabiyye* (İskenderiye, Mısır: Dâru’l-Ma‘rifeti’l-Câmi‘iyye, ۱۹۹۰).

84 Muhammed Fetîh, *Fî ‘ilmi’l-lugati’t-tatbîkî* (Medînetu Nasr: Mısır: Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî li’t-Tibâ‘ati ve’n-Neşri, 1989).

85 Hilmî Halîl, *Dirâsâ fi’l-lisâniyyâti’t-tatbîkiyye* (İskenderiye, Mısır: Dâru’l-Ma‘rifeti’l-Câmi‘iyye, ۲۰۰۰).

Sâlih Bel'îd'in *Durûs fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye*,⁸⁶ Ahmed Hassânî'nin *Dirâsât fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye - Haklu ta 'lîmiyyeti 'l-lugâ*,⁸⁷ ve Numân Abdulhamîd Bûkara'nın *Me 'âlimu bahsiyye fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye ve tatbîkâti 'l-lisâniyyâti 'l-mûse 'ati*⁸⁸ gibi çalışmalar örnek olarak verilebilir. Bazıları (ör. *Dirâsât fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye*) KAD geleneğine hiçbir şekilde atıf yapmazken bazıları (ör. *Durûs fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye*) tarihsel bir arka plan olarak KAD geleneğine kısmî olarak yer verir.

Toplumsal dilbilim Batı literatüründe çoğunlukla 1960'lardan sonra bir disiplin olarak görülmeye ve araştırmacıların büyük ilgi gösterip ciddi çalışmalar üretmeye başladıkları bir dilbilim alanıdır.⁸⁹ Bu dilbilim alanı, Arap dil çalışmalarının kapsamına ise bir terim olarak ilk defa Ali Abdolvâhid el-Vâfi'nin 1946'da telif ettiği *'İlmu 'l-luga*'sında girmiş ve 1970'lerin sonlarına kadar daha çok – Vâfi'nin eserinde olduğu gibi – Abdud er-Râcihî, Nihâd Mûsâ gibi araştırmacıların genel olarak dilbilimi tanıttıkları eserlerinin içinde geçen bir bahis olmuştur.⁹⁰ Toplumsal dilbilim odaklı ve başlı başına bir disiplin olarak ele alındığı eserler ise daha çok 1980'lerin ikinci yarısından itibaren telif edilmeye başlamıştır.⁹¹ Bunlara örnek olarak Hâdî Nehr'in *'İlmu 'l-lugati 'l- 'ictimâ 'iyye 'inde 'l- 'Arab*⁹² ile Kemal Bişr'in *'İlmu 'l-lugati 'l- 'ictimâ 'iyye: Medhal*⁹³ eserlerini zikredebiliriz.

Daha sonraları sayıları artan toplumsal dilbilim çalışmalarından bazıları (1) sadece dilbilim sınırları içinde kalmış ve KAD geleneğiyle karşılaştırma yapmamış, (2) bazıları KAD geleneğine tarihsel bir arka plan olacak kadar sınırlı bir şekilde yer vermiş ve (3) bazıları ise her iki düşünce sistemini birbiriyle karşılaştırarak birbirlerinin karşılığı olabileceğini düşündükleri hususları zikretmiştir. İlkine Muhammed Râcî Zeğlûl'ün *Dirâsât fi 'l-lisâniyyâti 'l- 'Arabiyyeti 'l- 'ictimâ 'iyye*⁹⁴ çalışmalarını örnek olarak zikredebiliriz. KAD geleneğine tarihsel arka plan olarak yer veren Zeydân Ali Câsim'in *Dirâse fi 'ilmi 'l-lugati 'l- 'ictimâ 'î: Bahsun Savtiyyun fi 'l-lehecâti 'ş-Şâmiyyeti 's-Sûriyye*⁹⁵ ile Mubârak Turâyki'nin *Fusûl fi 'l-lisâniyyâti 'l- 'ictimâ 'iyye*⁹⁶ eserlerini örnek verebiliriz. Bazı çalışmalar ise toplumsal dilbilimi anlatmasının yanı sıra, bu disiplinin Arap dili literatürüne girişini ve çağdaş Arap dilcilerinin bu alana odaklı çalışmalarını analiz eden eserler telif etmiştir. Bunlardan biri Hasan Kezâr'ın *El-Lisâniyyâtu 'l- 'ictimâ 'iyye fi 'd-dirâsâti 'l- 'Arabiyyeti 'l-hadîse: el-Telakkî ve 't-temessülât* çalışmasıdır. Kezâr, ayrıca, KAD geleneği ile toplumsal dilbilimi mukayese edenleri de kritik etmiş⁹⁷ ve iki düşünce sisteminin kendi kalıpları içinde değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur.⁹⁸ Bunların dışında toplumsal dilbilimin araştırdığı konulara odaklı çalışmalarla da karşılaşmak mümkündür. Örneğin, Misiddî'nin *el-Huviyyetu 'l- 'Arabiyye ve 'l-emnu 'l-lugavi*⁹⁹ başlıklı eseri toplumsal dilbilim konularından olan dil-kimlik ilişkisi, dil politikaları, dil güvenliği gibi konulara odaklı çalışmalardandır.

86 Sâlih Bel'îd, *Durûs fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye* (Bouzareah; Cezâyir: Dâru Hûma, 2000).

87 Ahmed Hassânî, *Dirâsât fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye - haklu ta 'lîmiyyeti 'l-lugâ* (Ben Aknoun; Cezayir: Dîvânu'l-Matbûâtî'l-Câmiyyeti, 2009).

88 Numân Abdulhamîd Bûkara, *Me 'âlimu bahsiyye fi 'l-lisâniyyâti 't-tatbîkiyye ve tatbîkâti 'l-lisâniyyâti 'l-mûse 'a* (Amman, Ürdün: Merkezu'l-Kitâbi'l-Akâdîmî, 2021).

89 Richard A. Hudson, *Sociolinguistics* (Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 1996), 1.

90 Hasan Kezâr, *El-Lisâniyyâtu 'l- 'ictimâ 'iyye fi 'd-dirâsâti 'l- 'Arabiyyeti 'l-hadîse: el-telakkî ve 't-temessülât* (Beirut, Lübnan: Dâru'l-Rafîdeyn li't-Tibâ'a ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 2018), 123.

91 Kezâr, *El-Lisâniyyâtu 'l- 'ictimâ 'iyye fi 'd-dirâsâti 'l- 'Arabiyyeti 'l-hadîse: el-telakkî ve 't-temessülât*, 124.

92 Hâdî Nehr, *'İlmu 'l-lugati 'l- 'ictimâ 'î 'inde 'l- 'Arab* (Bağdat, Irak: El-Câmiatu'l-Mustensariyyetu, 1988).

93 Kemal Bişr, *'İlmu 'l-lugati 'l- 'ictimâ 'iyye: Medhal* (Kahire, Mısır: Dâru'l-Garîb li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1995).

94 Muhammed Râcî Zeğlûl, *Dirâsât fi 'l-lisâniyyâti 'l- 'Arabiyyeti 'l- 'ictimâ 'iyye* (İrbid, Ürdün: Müessetu Hamâde li'd-Dirâsâti'l-Câmiyye ve'n-Neşr ve't-Tevzî', ۲۰۰۵).

95 Zeydân 'Ali Câsim, *Dirâse fi 'ilmi 'l-lugati 'l- 'ictimâ 'î: Bahsun savtiyyun fi 'l-lehecâti 'ş-Şâmiyyeti 's-Sûriyye* (Kuala Lumpur, Malezya: Pustaka Antara, 1993).

96 Mubârak Turâyki, *Fusûl fi 'l-lisâniyyâti 'l- 'ictimâ 'iyye* (Amman, Ürdün: Merkezu'l-Kitâbi'l-Akâdîmî, 2020).

97 Bakınız; Kezâr, *El-Lisâniyyâtu 'l- 'ictimâ 'iyye fi 'd-dirâsâti 'l- 'Arabiyyeti 'l-hadîse: el-telakkî ve 't-temessülât*, 172-183.

98 Kezâr, *El-Lisâniyyâtu 'l- 'ictimâ 'iyye fi 'd-dirâsâti 'l- 'Arabiyyeti 'l-hadîse: el-telakkî ve 't-temessülât*, 175.

99 Abdusselâm Misiddî, *El-Huviyyetu 'l- 'Arabiyye ve 'l-emnu 'l-lugavi* (Beirut, Lübnan: Merkezu'l- 'Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâseru's-Siyâsât, 2014).

Yukarıda bahsedilen uygulamalı dilbilim ve toplumsal dilbilimin dışındaki dilbilim alanlarında da çalışmalar bulunmaktadır. Psikodilbilim, bilişsel dilbilim, çocukların dil edinmesi gibi alanlarda Suudlu dilci Abdulazîz el-Usaylî (ö. 2020) ile Ürdünlü dilci Davud Abduh'un çalışmaları dikkat çekmektedir. Arapçanın dilbilim kuramları üzerinden incelendiği makaleleri yayımlayan *el-Lisâniyyâtü'l-'Arabiyye* dergisinde editörlük yapmış olan Usaylî, *en-Nazariyyâtü'l-lugaviyye ve'n-nefsiyye ve ta'lîmu'l-lugati'l-'Arabiyye*¹⁰⁰ ile *İlmu'l-lugati'n-nefsî*¹⁰¹ başlıklı eserlerinde psikodilbilimi KAD geleneğiyle karşılaştırmadan modern dilbilimin kuramları çerçevesinde kalarak anlattığı görülmektedir. Zira kendisi modern dilbilimciler ile KAD âlimlerinin farklı arka planlara sahip olduklarını ve bu yüzden karşılaştırılmalarının doğru olmadığını düşünmektedir.¹⁰² Davud Abduh da psikodilbilim ile ilgili olan *Dirâsâtü fi 'ilmi'l-lugati'n-nefsî*¹⁰³ eserinde ve Selva Hilv ile birlikte telif ettiği çocuklarda dil edinimi ile ilgili olan eserleri *Fî lugati't-tıfl: Müfredât ve'l-cümel*'de¹⁰⁴ modern dilbilim çerçevesinde kaldığı görülmektedir. Abduh'un, ayrıca, bilişimsel/bilgisayarlı dilbilim alanında da *Fî'l-lugati ve'l-hâsûb*¹⁰⁵ başlıklı bir eseri vardır.

Teorik dilbilim alanlarında KAD geleneğinin varlığı daha belirginken, diğer dilbilim alanlarında KAD geleneğine atıfların nispeten daha az olduğunu, hatta bazı çalışmalarda hiç olmadığını fark ettik. Bunun temel sebeplerinden biri, biçimbilim/morfoloji – sarf, sözdizimi/sentaks – nahiv olmak üzere, teorik dilbilim alanlarına KAD geleneğinde aşağı yukarı tekabül ettiği düşünülen ilimlerin olması olabilir. Öte yandan, diğer dilbilim alanları için, KAD geleneğinde nahiv ve sarf ilimlerinde olduğu gibi doğrudan karşılığı olabilecek bir ilim bulunmamaktadır. Zira bu alanların çoğu yeni çıkan dilbilim dallarıdır. Bunu elbette ki KAD geleneğinin bir eksikliği olarak değerlendiremeyiz. Bu çalışmayı üzerine inşa ettiğimiz düşünceye geri dönersek, her düşünce sistemi kendi amaçları, ihtiyaçları, motivasyonları ve metotları doğrultusunda kendi prensiplerini ve iç dinamiklerini belirlemektedir. Dolayısıyla, bu kanaatten hareketle, her iki düşünce sisteminin kendine has alt dallarının olması; birinin diğerinde karşılığının olmaması kabul edilebilir bir durumdur.

1.4. ARAPÇA DİLBİLİM DERGİLERİ

Yukarıda incelediğimiz Arapça telif edilen dilbilim çalışmaları, birkaçı hariç, kitap formatında yayımlanan eserlerdir. Bunun dışında, çağdaş Arap dili literatüründe Arapça akademik makale olarak yayımlanan birçok araştırma da yer almaktadır. Bu makaleleri birçok Arap dili veya sosyal bilimler akademik dergilerinde bulmak mümkündür. Sadece dilbilim araştırmalarını yayımlayan Arapça dilbilim dergileri de bulunur, ancak bu tür dergilerin sayısı çok azdır. Bunların arasında en öne çıkanı, dilbilimin birçok alanında yapılmış araştırmaları Arapça, İngilizce ve Fransızca olmak üzere her üç dilde senelik olarak yayımlayan *el-Lisâniyyât*¹⁰⁶ dergisidir. Bu dergi, uluslararası bir dergi olup Cezayir'de Arap Dilinin Gelişimi için Bilimsel ve Teknik Araştırma merkezi tarafından 1971'den bu yana yayımlanmaktadır. Aynı merkezin 2017'den bu yana, uygulamalı dilbilim çalışmalarına odaklı senede iki kere yayımlayan *el-Lisâniyyâtü't-Tatbîkiyye*¹⁰⁷ dergisi de bulunmaktadır. Bu dergilerde yayımlanan akademik makaleler içinde KAD geleneğine sadece arka plan bilgisi olarak atıf yapanlar ya da dilbilimi KAD geleneğiyle karşılaştırmaya veya denk olduğunu göstermeye çalışanlar olduğu gibi sadece dilbilim çerçevesinde Arapça üzerine modern kuramlar üzerinden araştırma yapanların bulunduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla, *el-Lisâniyyât* ile *el-Lisâniyyâtü't-Tatbîkiyye* dergileri daha çok dilbilim çerçevesinde kalan araştırmaları yayımlasa da zaman zaman KAD geleneğinin dilbilim üzerinden yeniden değerlendirildiği çalışmalara da yer veren dergilerdir.

100 Abdulazîz Usaylî, "En-Nazariyyâtü'l-lugaviyye ve'n-nefsiyye ve ta'lîmu'l-lugati'l-'Arabiyye", *Mecelletu Câmi'a-ti'l-İmâm* 22 (1998), 313-413.

101 Abdulazîz Usaylî, *İlmu'l-lugati'n-nefsî* (Riyad, Suudi Arabistan: Camiatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, 2006).

102 Usaylî, "En-Nazariyyâtü'l-lugaviyye ve'n-nefsiyye ve ta'lîmu'l-lugati'l-'Arabiyye", 315-316, 336.

103 Davud Abduh, *Dirâsâtun fi 'ilmi'l-lugati'n-nefsî* (Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010).

104 Davud Abduh - Selva Hilv, *Fî lugati't-tıfl: Müfredât ve'l-cümel* (Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010).

105 Davud Abduh, *Fî'l-lugati ve'l-hâsûb* (Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010).

106 <https://www.asjp.cerist.dz/en/PresentationRevue/26>

107 <https://www.asjp.cerist.dz/en/PresentationRevue/658>

2. DİLBİLİME YÖNELEN ÇAĞDAŞ ARAP DİLCİLERİNİN KAD GELENEĞİ KARŞISINDAKİ POZİSYONLARI

Çağdaş Arap dili literatüründeki dilbilim etkinliğini incelerken çağdaş Arap dilcilerinin her ne kadar dilbilim kuramları çerçevesinde çalışmalar yapsalar da KAD geleneğine zaman zaman yer verdiklerini gözlemledik. Bu bölümde bu hususu şu üç soru ekseninde ele alarak çağdaş Arap dilcilerinin KAD geleneği karşısındaki pozisyonlarını inceleyeceğiz: (1) İkinci kategoriye giren bu çalışmalar KAD geleneğine neden yer vermişlerdir? (2) Bu çalışmalar, KAD geleneğine ne ölçüde ve hangi bağlamda yer vermişlerdir? (3) Bu çalışmalar, neden KAD geleneğine değil de dilbilime itibar etmişlerdir? Bu soruları sormamızın temel sebebi ikinci kategori altında tasnif ettiğimiz çalışmaları neden dilbilim çalışmaları olarak değerlendirdiğimizi ve bu kategoriyi diğer iki kategoriden nasıl ayırdığımızı göstermektir. Ayrıca bu sorulara bulduğumuz cevaplardan yola çıkarak ikinci kategorideki dilcilerin KAD geleneğine dönmemelerinin arkasında bu dil yaklaşımı ile dilbilimin iki ayrı düşünce sistemleri olduğu kanaatinin bulunup bulunmadığını tespit etme imkânı elde edeceğiz.

Bu sorular için tek ve kesin cevaplar olmamakla beraber, hem yukarıda ele aldığımız çalışmaları inceleyen bizde oluşan kanaatlerden hem de Arapçayı dilbilim kuramları üzerinden çalışan bazı çağdaş Arap dilcilerinin KAD geleneğine neden yer verdiklerini – kısa da olsa – izah ettikleri açıklamalarından yola çıkarak bazı cevaplar bulabiliriz. İlk iki sorunun cevapları birbirleriyle çok bağlantılı olduğu için bu iki soruyu birbirinden ayırmadan ortak cevap(lar) sunmaya çalışacağız.

Bu iki soruda belirtilen “Arapçayı dilbilim yaklaşımları üzerinden çalışırken KAD geleneğine yer verme” durumu için, birden fazla neden zikredilebilir. Bunlar arasından KAD geleneğinin bir tarihi arka plan olarak değerlendirilmesi en çok öne çıkan nedenlerden biridir. KAD geleneğini bu şekilde gören dilcilerin geçmişi okuyarak günümüzün daha iyi anlaşılacağı düşüncesiyle klasik düşüncelere yer verdikleri görülür.¹⁰⁸ Öyle ki bazı dilbilim çalışmalarında KAD geleneğinin tarihsel dilbilim süreci içinde Yunan düşünce geleneği gibi bir aşama olarak görüldüğünü söyleyebiliriz. Dolayısıyla, bu çalışmalarda Arapça dilbilim kuramlarına göre çalışılırken Arapçaya yönelik dil çalışmaları hakkında tarihsel bir arka plan sunmak üzere KAD geleneğine yer verildiği görülür.

Bu çalışmalarda KAD geleneğiyle ilgili verilenleri tarihsel arka plan olarak değerlendirmemizin sebebi, bu geleneğin verileri ile yöntemlerinin Arapçanın – özellikle çağdaş Arapçanın – incelenmesinde esas olarak kabul edilmemesidir. Öyle ki, çağdaş Arapça temel olarak modern dilbilim yaklaşımlarına göre analiz edilirken KAD alimlerinin görüşleri ve yorumları çalışılan dil alanındaki ilk çabalar olarak değerlendirilmiştir. Bu görüş ve yorumlara çoğunlukla çalışılan dil alanının veya tartışılan dil meselesinin giriş kısmında yer verilmesi de bu kanaatimizi desteklemektedir. KAD geleneğinin bulgularının iptidâî katkılar olarak görülmesinin yanı sıra bu zikredilen alimler Sîbeveyhi, İbn Cinnî gibi KAD geleneğinin önde gelen birkaç isminden ibarettir. Dolayısıyla, bu çalışmalarda KAD geleneğine verilen yer öne çıkan alimlerle ve bazı görüşlerle kısıtlı olup KAD geleneğini tam olarak yansıtmamaktadır. Ayrıca, bazı çağdaş Arap dilcilerinin nazarında KAD verileri çağdaş dil incelemesi için değerli bir katkı olarak görülse de bilimsel olarak “kabul edilebilir” değildir. Bunun için modern bilimin yöntemlerine göre elde edilen bulgularla örtüşmesi gerekmektedir. Bu sebepten ötürü, bu dilciler için KAD geleneği temel bilgi dayanağı değildir. Öte yandan, modern bilimle örtüşmese dahi – onların nazarında – çalışılan dil alanında atılmış ilk ve öncül adımlar olduğu için gelişimin arka planını ve aşamalarını anlamak için anlamlıdır. Buradan hareketle, bu çalışmalarda KAD geleneğiyle ilgili verilen bilgileri tarihsel arka plan olarak değerlendirdik.

Bazı araştırmacılara göre, KAD geleneği tarihsel bir birikimden öteye gitmeyerek “eskiyi”; dilbilim ise bu tarihsel sürecin ucundaki en güncel ve en doğru aşama olarak “yeniyi” temsil eder. Bu eski-yeni ayırımı, birçok araştırmacının tasavvurunda eski olanın yetersiz veya eksik olduğu ve geçerliliğini kaybettiği; yeni

108 Nehr, *‘İlmu’l-lugati’l-‘ctimâ’i ‘inde’l-‘Arab*, 10; Ryding, *Arabic*, 2014, 8-9.

olanın ise teknoloji ve imkanların icat edilmesiyle daha doğru bilgilere ulaştırdığı yönünde şekillenmiştir.¹⁰⁹ Zira bilimsel çalışmalarda ağırlıklı olarak modern bilimin kümülatif, sürekli ve lineer olarak ilerlediği kabul edildiği için, dilbilimciler de en son varılan bilgi kuramlarını takip etmek gerektiğinin esas olduğunu düşünmektedirler.¹¹⁰ Öte yandan – bu araştırmacılar tarafından – eski ile yeni arasındaki farklı epistemolojik temeller ve üstdilbilimsel (*metalinguistic*) söylemler kavramsal, metodolojik ve ampirik araştırmalar için zenginleştirilen bir kaynak olarak görüldüğü için, – küçük bir ölçüde kalmak kaydıyla – KAD düşüncesinde bulunan birtakım yaklaşım ve genellemelere yer vermek, bazılarına göre, modern Arap dilbilim araştırmalarını zenginleştirmektedir.¹¹¹ Dolayısıyla, ikinci kategorideki dilciler için KAD geleneği dilbilim çalışmalarını zenginleştiren tarihsel bir birikimden ibarettir ve bilgi bakımından dilbilim gibi temel değildir. O takdirde, bu dilciler için KAD geleneği ile dilbilimin varlık ile bilgiye dair farklı temellere sahip iki ayrı düşünce sistemleri olduğundan ziyade bilimsel ilerleyişin kümülatif ve lineer olma düşüncesinin daha ağır bastığı söylenebilir.

Bir başka neden, KAD geleneğinin birikiminin görmezden gelinemeyecek kadar büyük ve güçlü olmasıdır. Bu kategoride değerlendirip yukarıda tartıştığımız birçok çağdaş Arap dilcisi çalışmalarının girişlerinde Arapçanın uzun ve detaylı bir dil geleneğine sahip olduğuna dikkat çekmişlerdir. Zira Abdulkâdir el-Fâsî el-Fihri, günümüzde Arapça üzerine yapılan dil çalışmalarının üç temel yönü bulunduğunu belirtmiştir: (1) Güncel Arapça, (2) Arapçanın geçmişi ve (3) Arapça üzerine yapılan dil araştırmalarının tarihi, bir başka ifadeyle, nahiv, belagat gibi – kendine has – disiplinleri bulunan KAD geleneği.¹¹² Buradan anlaşılacağı üzere, bu dil geleneği, Arap dünyasının hem eğitim hem de akademik çevrelerinde hala etkindir. Örneğin, üniversitelerde Arap Dili bölümünde hala etkin bir şekilde KAD geleneğinin sarf, nahiv ve belagat ilimleri okutulmakta ve akademik düzeyde bu ilimler üzerine tartışmalar, incelemeler ve çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

Dolayısıyla, Arapça üzerine dil çalışması yapan Arap bir dilciden, özellikle Arap akademisinde kabul görmesi için, KAD geleneğini göz önünde bulundurması beklenebilir. Buna ek olarak, bazı Arap dilcilerinin KAD geleneğine yer vermelerini, çalışmalarını Arap okuyucusuyla aralarında bir köprü kurma vesilesi olarak gördüklerini de söyleyebiliriz. Ayrıca, daha önce de bahsettiğimiz üzere, Modern Standart Arapça, birtakım değişimlere uğramakla birlikte, klasik Arapçanın genel dil özelliklerinin – azımsanmayacak oranda – bir kısmının hala korunduğu modern versiyonudur. Bu dil özelliklerinin büyük bir çoğunluğu KAD geleneğinin kendi metodu, bakışı ve kabulleri ışığında da olsa KAD âlimlerince tanımlanmıştır. Bu sebeple, çağdaş dönemde Arapça üzerine çalışan bir dilcinin bu bulgularla karşılaşmaması pek olası değildir. Buna istinaden, Arapçayı dilbilim çerçevesinde çalışan dilcilerden büyük çoğunluğunun temelde KAD geleneğiyle dilbilimi karşılaştırma gayeleri olmasa dahi KAD geleneğini tamamen görmezden gelemediklerine kanaat getirebiliriz.

Üçüncü soruya gelince – aslında yukarıda bu soruya zımnen cevap verdik, ancak daha net anlaşılması için tekrar edebiliriz – Arapça böyle güçlü bir dil geleneğine sahipken, dahası çoğu çağdaş Arap dilcisi bu durumu görmezden gelemezken Arapça üzerine neden dilbilim kuramları doğrultusunda çalıştıklarını bilimsel ilerleyişi nasıl değerlendirdikleriyle ilişkilendirebiliriz. Zira bu dilcilerin tasavvurunda – daha önce de belirtildiği üzere – modern bilim kümülatif, sürekli ve lineer olarak ilerlediği için, en son varılan bilgi kuramlarını takip etmek gerekir. Bu bakıştan hareketle, dilbilim, modern çağın bilim anlayışına göre şekillenen, bu bilim anlayışının kabul ettiği araştırma yöntemlerine göre dil incelemeleri yapan ve bilimsel ilerleyişin en son aşaması olarak varılan en doğru bulguları sunan bilimsel bir alandır. Dolayısıyla, bu düşünceden hareketle, dilbilime yönelen dilciler için KAD geleneğinin sürdürülmesi bilimsel ilerleyişin tabiatına aykırı bir durum olarak kabul edilmektedir.¹¹³ Onlar için KAD geleneği zengin ve değerli bir tarihsel birikimdir, ancak yerini modern çalışmalara bırakmıştır. Buradan yola çıkarak, bu dilcilerin KAD geleneği-

109 Sa' rân, 'İlmu'l-luga: Mukaddime li'l-kârii'l-'Arabî, 21-22.

110 Fehri, *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*, 29/3.

111 Fehri, *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*, 29/3.

112 Fihri, *El-Lisâniyyât ve'l-lugatu'l-'Arabiyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*, 2/59.

113 Galfân, *el-Lisâniyyâtü'l-'Arabiyye: Es'iletü'l-menhec*, 210.

ne dönmelerinin arkasında bu dil yaklaşımı ile dilbilimin iki ayrı düşünce sistemi olduğu kanaatinin yer aldığını söyleyemeyiz. Bunun yerine, KAD geleneğinin bilimsel birikimin alt katmanlarında kalarak artık elendiği ve bu sebeple geçerliliğini yitirdiği düşüncesinin bulunduğu sonucuna varabiliriz.

SONUÇ

Çağdaş Arap dilcilerinin araştırmalarında KAD geleneği ile dilbilime nasıl yer verdiklerinden hareketle üç temel kategori belirledik. Bunlar, (1) KAD geleneğini olduğu gibi devam ettirip dilbilim üzerinden herhangi bir değerlendirme yapmayan çalışmalar, (2) Arapçayı KAD geleneğinin yaklaşımlarından değil dilbilim yaklaşımları üzerinden inceleyen çalışmalar ve (3) KAD geleneği ile dilbilim yaklaşımlarını birlikte ele alan çalışmalar şeklindedir. Bu kategorileri, KAD geleneği ile dilbilimi varlık ve bilgiye dair farklı kabulleri olan iki ayrı düşünce sistemleri olduğu düşüncesinden yola çıkarak dizayn ettik. Bu çalışmada ise, sadece ikinci kategoriyi ele aldık. Bunun temel sebebi makalenin sınırları olsa da bir başka sebep ise bu kategorinin incelenmesinin literatüre kattıklarıdır. Böylece hem dilbilim alanında ne tür çalışmalar yapıldığını hem de dilbilime yönelen dilcileri motive eden faktörleri keşfetme imkanı bulduk. Ayrıca, bu dilcilerin dilbilime yönelmelerinin arkasında KAD geleneği ile dilbilimin iki ayrı düşünce sistemi olduğu kanaatinin bulunup bulunmadığını sorguladık.

Yaptığımız araştırma sonucu, çağdaş Arap dili literatüründe hem teorik hem de diğer dilbilim alanlarında azımsanmayacak sayıda Arapça telif edilen çalışmalar olduğunu gözlemledik. Bu çalışmaların bizim için önemi dilbilim kuramları çerçevesinde telif edilmiş ve KAD geleneğiyle karşılaştırılmamış olmasıdır. Böylece ikinci kategori altında tasnif edilebilecek çalışmalar bu şekilde belirlenmiştir. İkinci kategoriyi oluşturan çalışmaları analiz ederken dilbilimin kendi içindeki değişimlerin (betimleyici dilbilimden üretici dilbilime geçiş) Arap dilcilerinin ilgi gösterdikleri alanları etkilediğini tespit ettik. Öyle ki, 1950-1970'ler arasında telif edilen çalışmalarda o dönemlerde öne çıkan betimleyici dilbilimin etkisiyle ses ile ilgili analizlere ağırlık verilmiştir. 1980'lerden sonra telif edilen çalışmalarda ise üretici dilbilimin etkisiyle sözdizimsel yapılarla ilgili analizler göze çarpmaktadır.

Arapça dilbilim literatürünü incelediğimizde Arapça üzerine yapılan dilbilim çalışmaları için KAD geleneğinin varlığından hiç bahsetmeyen araştırmalar olmakla birlikte, genel olarak KAD geleneğinin tamamen göz ardı edilmediğini fark ettik. Bu sebeple, KAD geleneğinin varlığına bir şekilde yer veren dilbilim çalışmalarını, belirlediğimiz kategorilere doğru bir şekilde dağıtabilmek için “KAD geleneğini dilbilim kuramları üzerinden yeniden okuma veya karşılaştırma” kriterini belirledik. Bu kriteri yerine getiren çalışmalar – çalışmada zikrettiğimiz, ancak sınırları sebebiyle analiz etmediğimiz – üçüncü kategoriyi oluştururken KAD geleneğine yer vermesine rağmen bu kriteri yerine getirmeyen çalışmaları ikinci kategoride değerlendirdik. Bu tür çalışmalarda KAD geleneğinin tarihi bir arka plan olarak yer aldığını ve dilbilim gibi temel bilgi kaynağı olarak değerlendirilmediğini ifade ettik. KAD geleneğini dilbilim ile karşılaştırmamalarına veya yeniden okumamalarına rağmen yer vermelerinin sebepleri arasında; (1) KAD geleneğinin zengin bir birikime sahip olması, (2) dilcilerin Arap okuyucu ile dilbilim arasında köprü kurmak istemeleri ve (3) KAD geleneğinin çağdaş dönemde hala etkili ve aktif olması gibi etkenler zikrettik.

Çağdaş Arap dili literatüründeki dilbilim etkinliğini inceledikten sonra ikinci kategorideki dilcilerin neden KAD geleneği yerine dilbilime yöneldiğini sorguladık. KAD geleneğine tarihsel bir arka plan olarak yer vermelerinden ve bu konudaki söyledikleri bazı ifadelerden hareketle, bu dilcilerin dilbilimi bilimsel ilerleyişin ucundaki varılan en doğru aşama olarak gördüklerini belirttik. Dolayısıyla, dilbilime yönelmelerinde iki dil yaklaşımının epistemolojik ve metodolojik farklılıklarının olmasından ziyade bilimsel ilerleyiş nasıl değerlendirdikleri rol oynamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abduh, Davud. *Dirâsâtun fî 'ilmi'l-lugati'n-nefsi*. Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010.
- Abduh, Davud. *Dirasetu's-savti'l-lugavi*. 2 Cilt. Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010.
- Abduh, Davud. *Fî'l-luga ve'l-hâsûb*. Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010.
- Abduh, Davud - Hilv, Selva. *Fî lugati't-tıfl: Müfredât ve'l-cümel*. Amman, Ürdün: Dâr Cerîr li'n-Neşr ve't-Tevzî', 2010.
- Abdulgâsûd, Abdulgâsûd Muhammed. *Dirâsetu'l-binyeti's-sarfıyye fî davi'l-lisâniyyâti'l-vasfıyye*. Beyrut, Lübnan: Ed-Dâru'l-'Arabıyye li'l-Mevsû'ât, 2006.
- Alevî, Hâfiz İsmâîlî. *Lisâniyyât fî's-sekâfeti'l-'Arabıyyeti'l-mu'âsara*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdî'l-Muttehadî, 2009.
- Alhawary, Mohammad T. (ed.). *The Routledge Handbook of Arabic Second Language Acquisition*. London: Routledge, 2018. <https://doi.org/10.4324/9781315674261>
- Ali, Muhammed Muhammed Yunus. *Medhal ile'l-lisâniyyât*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdî'l-Muttehadî, 2004.
- Al-Wer, Enam - Uri Horesh (ed.). *The Routledge Handbook of Arabic Sociolinguistics*. New York, NY: Routledge, 2019. <https://doi.org/10.4324/9781315722450>
- Aoun, Joseph E. vd. *The Syntax of Arabic*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Ayoub, Georgine - Cornelis H. M. Versteegh (ed.). *Foundations of Arabic Linguistics III: The Development of a Tradition: Continuity and Change*. Leiden Boston: Brill, 2018.
- Baalbakî, Ramzi Munir. *Dictionary of Linguistic Terms: English-Arabic with Sixteen Arabic Glossaries*. Beirut, Lebanon: Dâru'l-İlm li'l-Melâ'în, 1990.
- Bakalla, Muhammad H. vd. *A Dictionary of Modern Linguistic Terms: English-Arabic & Arabic-English*. Beirut, Lebanon: Librairie du Liban, 1983.
- Bâkır, Murtezâ. "Mefhûmu'l-binyeti'l-'amîka beyne Chomsky ve'd-dersi'n-nahviyyi'l-'Arabî". *El-Lisanu'l-'Arab* 34 (1990), 5-36.
- Bâkır, Murtezâ. *Mukaddime fî nazariyyati'l-kavâ'idî't-tevlîdiyye*. Amman, Ürdün: Dâru'ş-Şurûk, 2002.
- Bassiouney, Reem - E. Graham Katz (ed.). *Arabic Language and Linguistics*. Washington, DC: Georgetown University Press, 2012.
- Bassiouney, Reem - Keith Walters (ed.). *The Routledge Handbook of Arabic and Identity*. London: Routledge, 2020. <https://doi.org/10.4324/9780203730515>
- Bateman, John A. "The Place of Systemic Functional Linguistics as a Linguistic Theory in the Twenty-First Century". *The Routledge Handbook of Systemic Functional Linguistics*. ed. Tom Bartlett - Gerard O'Grady. Routledge Handbooks in Linguistics. London and New York: Routledge, 2017.
- Bel'îd, Sâlih. *Durûs fî'l-lisâniyyâti't-tabîkiyye*. Bouzareah; Cezâyir: Dâru Hûma, 2000.
- Benmamoun, Elabbas - Reem Bassiouney (ed.). *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*. London and New York: Routledge, 2018.
- Bişr, Kemal. *İlmu'l-esvât*. Kahire, Mısır: Dâru'l-Garîb, 2000.
- Bişr, Kemal. *İlmu'l-lugati'l-'ictimâ'iyye: Medhal*. Kahire, Mısır: Dâru'l-Garîb li't-Tıbâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1995.
- Bohas, Georges. *Et-Turâsu'l-lugaviyyi'l-'Arabî*. Kahire, Mısır: Dâru's-Selâm li't-tiba'a ve'n-neşr ve't-tevzî' ve't-terceme, 2008.
- Bohas, Georges vd. *The Arabic Linguistic Tradition*. London and New York: Routledge, 2017.
- Bûkara, Numân Abdulhamîd. *Me'âlimu bahsiyye fî'l-lisâniyyâti't-tabîkiyye ve tabîkâti'l-lisâniyyâti'l-mûse'a*. Amman, Ürdün: Merkezu'l-Kitâbi'l-Akâdîmî, 2021.
- Butt, David G. "Firth and the origins of systemic functional linguistics: process, pragma, and polysystem". *The Cambridge Handbook of Systemic Functional Linguistics*. ed. Geoff Thompson vd. 11-34. Handbooks on Language and Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
- Câsim, Zeydân 'Ali. *Dirâse fî 'ilmi'l-lugati'l-'ictimâ'î: Bahsun savtiyyun fî'l-lehecâti's-Şâmiyyeti's-Sûriyye*. Kuala Lumpur, Malezya: Pustaka Antara, 1993.
- Durmuş, İsmail. "İbrâhim Enîs Ahmed". *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2. Basım). Ek-1/623-625. İstanbul: TDV Yayınları, 2016. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahim-enis-ahmed>
- Elgibali, Alaa (ed.). *Understanding Arabic: Essays in Contemporary Arabic Linguistics in Honor of El-Said Badawi*. Cairo, Egypt: American University in Cairo Press, 1996.
- El-Kâdî, Muhammed Mahmûd. *Kemâl Bişr: Mesîratun ve târihun*. Kahire, Mısır: Dâru'l-Garîb, 2006.
- Enîs, İbrahim. *El-Esvâtu'l-'Arabıyye*. Kahire, Mısır: Mektebetu'l-Anglo el-Mısriyye, 5. Basım., 1975.
- Enîs, İbrahim. *Min esrâri'l-luga*. Kahire, Mısır: Mektebetu'l-Anglo el-Mısriyye, 3. Basım., 1966.
- Eyyûb, Abdurrahmân. *Esvâtu'l-luga*. Dâru'l-Keylânî, 2. Basım., 1968.

- Fâhûrî, Âdil. *el-Lisaniyyetu 'l-tevlîdiyye ve 'l-tahvîliyye*. Beyrut, Lübnan: Dâru't-Talî'ati li't-Tibâ'ati ve'n-Neşr, 1988.
- Fehri, Abdelkader Fassî. *Issues in the Structure of Arabic Clauses and Words*. thk. Joan Maling vd. Dordrecht: Springer Netherlands, 1993. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-1986-5>
- Fetih, Muhammed. *Fî 'İlmi'l-lugati'l-tatbîkî*. Medînetu Nasr: Mısır: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri, 1989.
- Fihri, Abdulkâdir Fâsî. *El-Binâu'l-muvâzî: Nazariyye fî binâi'l-kelime ve binâi'l-cümle*. Kazablanka, Fas: Dâr Toubkal, 1990.
- Fihri, Abdulkâdir Fâsî. *El-Lisâniyyât ve 'l-lugatu'l-'Arabiyye: Nemâzic terkîbiyye ve dilâliyye*. Birinci Cilt. Kazablanka, Fas: Dâr Toubkal, 3. Basım., 1993.
- Fihri, Abdulkâdir Fâsî. *Zerrâtu'l-lugati'l-'Arabiyye ve hendesetuhâ: Dirâse istikşâfiyye edneviyye*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Muttehadi, 2010.
- François, Jacques. "The Stance of Systemic Functional Linguistics Amongst Functional(Ist) Theories of Language and Its 'Systemic' Purpose". *Perspectives from Systemic Functional Linguistics*. ed. Akila Sellami-Baklouti - Lise Fontaine. 6-25. London: Routledge, 2018.
- Galfân, Mustafa. *el-Lisâniyyât fî's-sekâfeti'l-'Arabiyyeti'l-hadîse*. Kazablanka, Fas: Şeriketu'n-Neşri ve't-Tevzî'l-Medâris, 2006.
- Galfân, Mustafa. *el-Lisâniyyâtu'l-'Arabiyye: Es'iletu'l-menhec*. Amman, Ürdün: Dâru Vardi'l-Ürdüniyye li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2013.
- Galfân, Mustafa. "el-Lisâniyyâtu'l-'Arabiyye: Ru'ye menhecîyye fî'l-masâdir ve'l-ususi'n-nazariyye". *A'mâlu'n-nedveti'd-duveliyye havle'l-lugati'l-'Arabiyye ve'n-nazariyyâti'l-lisâniyye: el-Hasiletu ve'l-âfâk*. 51-70. Fas: Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâniyye: Câmi'atu Seyyidi Muhammed b. 'Abdillah, 2007. <https://search.mandumah.com/Record/596621>
- Galfân, Mustafa. *el-Lisâniyyâtu'l-tevlîdiyye: el-Ususu'n-nazariyye ve'l-menhecîyye mine'n-neşeti ile'n-nemûzeci'l-mi'yâr*. Amman, Ürdün: Dâru Kunûzi'l-Ma'rifeti'l-'İlmiyye, 2016.
- Galfân, Mustafa. *Fî'l-Lisâniyyâti'l-'âmme: Târîhuhâ tabî'atuhâ, mevdû'uhâ, meshûmuhâ*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Muttehadi, 2010.
- Giolfo, Manuela E.B - Versteegh, Kees. "The Evolution of Theory in the Arabic Linguistic Tradition". *The Foundations of Arabic Linguistics IV*, ed. Manuela E.B Giolfo - Kees Versteegh. 97/1-9. Studies in Semitic Languages and Linguistics. Leiden: Brill, 2019.
- Giolfo, Manuela E.B - Kees Versteegh (ed.). *The Foundations of Arabic Linguistics IV*, Leiden: Brill, 2019.
- Gleason, H. A. *An Introduction to Descriptive Linguistics*. New York, USA: Henry Holt and Company, 1955.
- Graffi, Giorgio. "European Linguistics since Saussure". *The Oxford Handbook of the History of Linguistics*. ed. Keith Allan. 470-485. Oxford University Press, 2013. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199585847.013.0021>
- Güler, İsmail (ed.). *İslâm Medeniyetinde Dil İlimleri: Tarih ve Problemler*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Haegeman, Liliane M. V. "2.5 X-Bar Theory". *Introduction to Government and Binding Theory*. 103-106. Blackwell Textbooks in Linguistics 1. Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell, 2nd ed., 1998.
- Halîl, Hilmî. *Dirâsâ fî'l-lisâniyyâti'l-tatbîkiyye*. İskenderiye, Mısır: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 2000.
- Halîl, Hilmî. *El-'Arabiyye ve 'ilmu'l-lugati'l-binyevî: Dirâsât fî'l-fikri'l-lugaviyyi'l-'Arabiyyi'l-hadîs*. İskenderiye, Mısır: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 1988.
- Halîl, Hilmî. "Mukaddimât (Önsöz)". *İlmu'l-luga: Mukaddime li'l-kârii'l-'Arabî*. kitap editörü Mahmûd Sa'rân, 5-14. Kahire, Mısır: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî li't-Tibâ'ati ve'n-Neşri, 2. Basım., 1997.
- Hanna, Sami A. vd. *Dictionary of Modern Linguistics: English-Arabic*. Beirut, Lebanon: Librairie du Liban, 1997.
- Hassân, Temmâm. *El-Lugatu'l-'Arabiyye: Ma'nâhâ ve mebnâhâ*. Kazablanka, Fas: Dâru's-Sekâfe, 1994.
- Hassanî, Ahmed. *Dirâsât fî'l-lisâniyyâti'l-tatbîkiyye - haklu ta'lîmiyyeti'l-lugâ*. Ben Aknoun; Cezayir: Dîvânu'l-Matbûâtî'l-Câmiyyeti, 2. Basım., 2009.
- Hicâzî, Mahmûd Fehmî. "Arap Dil İlimlerinin Sınıflandırılması". *Classification of Arabic Language Sciences*. 17/33 (Ocak 2018), 283-296. <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=asn&AN=134093347&lang=tr&site=eds-live&scope=site&authtype=ip,uid>
- Hicâzî, Mahmûd Fehmî. *Usus 'ilmi'l-lugati'l-'Arabiyye*. Kahire, Mısır: Dâru's-Sekâfe li't-Tibâ'a ve'n-Neşr, 2003.
- Hilâl, Abdulgaffâr Hâmid. *Es-Savtiyyâtu'l-lugaviyye: Dirâse tatbîkiyye 'alâ esvâti'l-lugati'l-'Arabiyye*. Kahire, Mısır: Dâru'l-Kitâbi'l-Hadîs, 2009.
- Hiz, Henry - Swiggers, Pierre. "Bloomfield, the logical positivist". *Semiotica* 79/3-4 (1990). <https://doi.org/10.1515/semi.1990.79.3-4.257>
- Honeybone, Patrick. "J. R. Firth". *Key Thinkers in Linguistics and the Philosophy of Language*. ed. Siobhan Chapman - Christopher Routledge. 80-86. Oxford / New York: Oxford University Press, 2005.
- Hudson, Richard A. *Sociolinguistics*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2nd Edition., 1996.
- Kaya, Mustafa. "Modern Arap Dilbilim Çalışmaları". *EKEV Akademi Dergisi* XII/36 (2008), 335-350.
- Kezâr, Hasan. *El-Lisâniyyâtu'l-'ictimâ'iyye fî'd-dirâsâti'l-'Arabiyyeti'l-hadîse: el-telakkî ve't-temessülât*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Rafideyn li't-Tibâ'a ve'n-Neşri ve't-Tevzî', 2018.
- Khuli, Muhammad Ali. *A Dictionary of Theoretical Linguistics: English-Arabic with an Arabic-English Glossary*. Beirut, Lebanon: Librairie

- du Liban, The third edition., 2009.
- Kornai, András - Pullum, Geoffrey K. "The X-Bar Theory of Phrase Structure". *Language* 66/1 (Mart 1990), 24. <https://doi.org/10.2307/415278>
- Langendoen, D Terence vd. *The London School of Linguistics: A Study of the Linguistic Theories*. MIT Press, 1968.
- Martin, J. R. "Meaning Matters: A Short History of Systemic Functional Linguistics". *WORD* 62/1 (02 Ocak 2016), 35-58. <https://doi.org/10.1080/00437956.2016.1141939>
- McCarthy, J. J. "Nonconcatenative Morphology". *The Encyclopedia of Language & Linguistics*. 5/2598-2599. Oxford, New York, Seoul, Tokyo: Pergamon, 1994. https://scholarworks.umass.edu/linguist_faculty_pubs/48
- Mehîrî, Abdulkâdir. *En-Nazarât fi't-turâsi el-lugavî el-'Arabî*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993.
- Michel Zekerîyyâ. *Mebâhis fi'n-nazariyyeti'l-elsuniyye fi ta'lîmi'l-luga*. Beyrut, Lübnan: el-Müessesetü'l-Câmi'iyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1985.
- Misiddî, Abdusselâm. *El-Huviyyetu'l-'Arabiyye ve'l-emu'l-lugavî*. Beyrut, Lübnan: Merkezu'l-'Arabî li'l-Ebhâs ve Dirâseru's-Siyâsât, 2014.
- Misiddî, Abdusselâm. *El-Lisâniyyât ve ususuha'l-ma'rifiyye*. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, 1986.
- Mûsâ, Nihâd. "Hasâdu'l-karn fi'l-lisâniyyât". *Hasâdu'l-karn: el-Muncezâtu'l-ilmiyyetu ve'l-insâniyyatu fi'l-karni'l-işrîn (el-edeb ve'l-nakd ve'l-funûn)*. ed. Fehmî Ced'ân. 27-70. Amman, Ürdün: Muessetu Abdulhamîd Şûmân, 2008.
- Nehr, Hâdî. *İlmu'l-lugati'l-ictimâ'î inde'l-'Arab*. Bağdat, Irak: El-Câmiatu'l-Mustensariyyetu, 1988.
- Newmeyer, Frederick J. "Rules and Principles in the Historical Development of Generative Syntax". *Generative Linguistics: An Historical Perspective*. 39-65. Routledge History of Linguistic Thought Series. London: Routledge, 1997.
- Nûrî, Muhammed Cevâd. *İlmu'l-esvâtî'l-'Arabiyye*. Amman, Ürdün: Menşûrât Câmi'ati'l-Kudûsi'l-Meftûha, 2007.
- Nûrî, Muhammed Cevâd. *Min lisâniyyâtî'l-lugati'l-'Arabiyye: İlmu'l-esvât*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2019.
- Ömer, Ahmed Muhtâr. *Dirasetu's-savti'l-lugavî*. Kahire, Mısır: 'Âlemu'l-Kutub, 1997.
- Özdemir, Hilal. *Abdulkâdir el-Fâsî el-Fihri ve Arap Dilbilimine Katkısı*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017. <https://acikerisim.uludag.edu.tr/bitstream/11452/4297/1/481470.pdf>
- Palmer, F.R. "Firth and the London School of Linguistics". *Concise History of the Language Sciences*. 268-272. Oxford and New York: Elsevier, 1995. <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-042580-1.50047-7>
- Râcihî, Abduh. *En-Nahvu'l-'Arabî ve'd-dersu'l-hadis: Bahsun fi'l-menhec*. Beyrut, Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, 1979.
- Râcihî, Abduh. *Et-Tatbîk en-nahvî*. İskenderiye, Mısır: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 2. Basım., 2000.
- Râcihî, Abduh. *İlmu'l-lugati'l-tatbîkî ve ta'lîmi'l-'Arabiyye*. İskenderiye, Mısır: Dâru'l-Ma'rifeti'l-Câmi'iyye, 1995.
- Robins, R. H. "John Rupert Firth". *Language* 37/2 (1961), 191-200.
- Ryding, Karin C. *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*. Cambridge University Press, 2005.
- Ryding, Karin C. *Arabic: A Linguistic Introduction*. Cambridge, United Kingdom; New York: Cambridge University Press, 2014.
- Sa'îd, Halâ. *Nazra mute'ammika fi 'ilmi'l-esvât*. Kahire, Mısır: Mektebetu'l-Anglo el-Misriyye, 2015.
- Sa'rân, Mahmud. *İlmu'l-luga: Mukaddime li'l-kârîi'l-'Arabî*. Beyrut, Lübnan: Dâru'n-Nahdati'l-'Arabiyye, ts.
- Semîh Ebû Muğlî. "Dirâsetu's-sarfi'l-'Arabî fi dâvi 'ilmi'l-lugati'l-hadis". *Al-Balqa Journal for Research and Studies* 7/1 (2000), 1-41.
- Stuurman, Frits. "Chapter II: The History of X-Bar Theory: Expansion and Retrenchment". *Phrase Structure Theory in Generative Grammar*. 16-66. Berlin, Boston: De Gruyter, 1985. <https://doi.org/10.1515/9783111729558-003>
- Suleiman, Yasir. "Arabic Linguistic Tradition". *Concise History of the Language Sciences*. 28-38. Elsevier, 1995.
- Suleiman, Yasir. "Autonomy versus Non-autonomy in the Arabic Grammatical Tradition". *Arabic Grammar and Linguistics*. ed. Yasir Suleiman. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, the 2nd edition., 2003.
- Şâkir, Abdulkâdir. *İlmu'l-esvâtî'l-'Arabiyye: İlmu'l-fünûlücyâ*. Beyrut, Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2012.
- Turaykî, Mubârak. *Fusûl fi'l-lisâniyyâtî'l-ictimâ'îyye*. Amman, Ürdün: Merkezu'l-Kitâbi'l-Akâdimî, 2020.
- Usaylî, Abdulazîz. "En-Nazariyyâtü'l-lugaviyye ve'n-nefsiyye ve ta'lîmi'l-lugati'l-'Arabiyye". *Mecelletu Câmi'ati'l-İmâm* 22 (1998), 313-413.
- Usaylî, Abdulazîz. *İlmu'l-lugati'n-nefsî*. Riyad, Suudi Arabistan: Camiatu'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslamiyye, 2006.
- Va'r, Mâzin. "Cumletu's-şart fi dâvi'n-nahvi'l-âlemî: Chomsky unmûzecen". *El-Lisanu'l-'Arab* 52 (2001), 9-35.
- Va'r, Mâzin. "El-Beyân ve't-tebyîn fi dâvi'l-lisâniyyâtî'l-hadîse". *El-Ma'rife* 331 (1991), 102-116.
- Va'r, Mâzin. *Nahve nazariyye lisâniyye 'Arabiyye hadîse li tahlîli't-terâkibi'l-esâsiyye fi'l-lugati'l-'Arabiyye*. Şam, Suriye: Dâr Talâs, 1987.
- Va'r, Mâzin. *Toward a Modern and Realistic Sentential Theory of Basic Structures in Standard Arabic*. Washington, DC: Georgetown University, Doktora Tezi, 1983.

Vardar, Berke. *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual, 2001.

Versteegh, Kees. *The Arabic Linguistic Tradition*. London: Taylor & Francis, 1997. <https://doi.org/10.4324/9780203444153>

Watson, Janet C. E. *The Phonology and Morphology of Arabic*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Yıldırım, Abdullah. “Miftâhu’l-Ulûm’da İlmü’l-Edeb Kavrayışı”. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/2 (14 Temmuz 2022), 870-892. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ihya/issue/71248/1107622>

Zeėlül, Muhammed Râci. *Dirâsât fi ’l-lisâniyyâti’l-‘Arabiyyeti’l-‘ictimâiyye*. İrbid, Ürdün: Müessesetu Hamâde li’d-Dirâsâti’l-Câmi’iyye ve’n-Neşr ve’t-Tevzi’, 2005.

Zekeriya, Michel. *el-Elsuniyyetu ’t-tevlidiyye ve ’t-tahviliyye fi kavâ’idi ’l-lugati’l-‘Arabiyye*. Beyrut, Lübnan: El-Müessesetu’l-Câmi’iyyetu li’d-Dirâsât ve’n-Neşr ve’t-Tevzi’, 2. Basım., 1986.

Zekeriya, Michel. *Kadâyâ elsuniyye tatbikiyye: Dirâsât lugaviyye ‘ictimâ’iyye nefsiyye me’a mukârane turâsiyye*. Beyrut, Lübnan: Dâru’l-‘İlmi li’l-Melâyîn, 1993.

Zekeriyyâ, Michel. *Buhûs elsuniyye ‘Arabiyye*. Beyrut, Lübnan: el-Müessesetu’l- Câmi’iyye li’d- Dirâsât ve’n- Neşr, ve’t- Tevzi’, 1992.

EXTENDED ABSTRACT

Contemporary Arab linguists differ from each other in terms of including the classical Arabic language (CAL) tradition and modern linguistics in their studies. Assuming that the CAL tradition and linguistics are two different thought systems with different philosophical and methodological backgrounds, we can categorize these studies under the following three categories: (1) Studies that continue the CAL tradition as it is and do not make any evaluation on linguistics, (2) studies that examine Arabic only through linguistic approaches, without referring to the CAL tradition, and (3) studies that deal with the CAL tradition and linguistic approaches together.

This article aims to examine the second category with the objective of exploring the activities carried out in Arabic linguistics, the motivations of contemporary Arab linguists to show interest in linguistics instead of the CAL tradition and the positions Arab linguists hold against the CAL tradition. To fulfill this aim, in the first section, linguistic activities of Arab language researchers are categorized under four titles: (1) Studies introducing linguistics to the Arab world, (2) studies in theoretical linguistics such as phonetics, phonology, morphology and syntax, (3) studies in other linguistic fields such as applied linguistics and sociolinguistics, and (4) Arabic linguistic journals. In the second section, the positions of these linguists towards this tradition are evaluated with a particular focus on whether the CAL tradition and linguistics were believed to be two separate thought systems by Arab linguists.

As a result of our research, we observed that there are a substantial number of Arabic works in the contemporary Arabic language literature, both in theoretical linguistics and in other linguistic fields. The importance of these studies for us is that they have been conducted within the framework of linguistic theories and have not been compared with the CAL tradition, which locate them under the second category. While analyzing the studies that generate the second category, we found that alterations and developments within linguistics itself (*e.g.* the transition from descriptive linguistics to generative linguistics) affected the fields of interest of Arab linguists. In fact, in the works written between the 1950s and 1970s, the analysis of sound was emphasized with the effect of descriptive linguistics, which came to the fore in that period. In studies published after the 1980s, however, analyzes of syntactic structures stand out with the influence of generative linguistics.

When examining the Arabic linguistics literature, we have realized that although there are studies that do not refer to the CAL tradition, the CAL tradition is not completely ignored in general. Such studies are categorized under the second category despite they include the CAL tradition. The reason for this decision is that these studies give place for the CAL tradition as a historical background and do not consider it as a basic source of knowledge like linguistics. However, if a study focuses on “re-reading of the CAL tradition in the light of linguistics or comparing it through linguistic theories”, then it is categorized under the third category, which is beyond the scope of this article.

The role of the CAL tradition in the studies of the second category is mostly limited to providing a historical background. In these studies, while contemporary Arabic is basically analyzed based on linguistic approaches, views and comments of scholars of the CAL tradition are considered as merely initial efforts. The fact that these opinions and comments are mostly included in the introduction part of these studies also supports this claim. In addition to this, the referred scholars in these studies are composed of just a few prominent names of the CAL tradition, such as Sibawayhi and Ibn Jinni. Therefore, the place given to the CAL tradition in these studies is limited to prominent scholars and some opinions. Accordingly, they do not fully reflect the CAL tradition. Besides, for some contemporary Arab linguists, the data of the CAL tradition is not scientifically “acceptable” even though it is seen as a valuable contribution. To be considered as scientifically acceptable, it should overlap with the findings obtained according to the methods of modern science. For this reason, the CAL tradition is not the main source of knowledge for these linguists. On the other hand, even if the CAL tradition’s findings do not coincide with modern science, they are still meaningful – in their view – because they help to understand the background and stages of development as they are primitive and preliminary steps taken in the field of language under the study. From this point of view,

we evaluated the information given about the CAL tradition in these studies as a historical background.

Given that Arab linguists under the second category do not ignore the CAL tradition completely, we seek to understand the underlying reasons for including the CAL tradition in these studies. Such reasons might be argued as; (1) the CAL tradition has a rich background which is very difficult to be overlooked, (2) the CAL tradition is still effective and active in the contemporary period, and (3) Arab linguists want to build a bridge between the Arab reader and linguistics to bring modern theories closer to the conceptual world with which they are familiar.

After examining the linguistic activity in the contemporary Arabic language literature, we questioned why the linguists in the second category turned to linguistics instead of the CAL tradition. Based on the fact that they included the CAL tradition as a historical background and some of the statements they made on this subject, we argued that these linguists considered linguistics as the most accurate stage at the end of scientific progress. Linguists also think that it is essential to follow the latest epistemologies, since it is accepted that modern science progresses cumulatively, continuously and linearly in scientific studies. Therefore, this article argues that how Arab linguists evaluate scientific progress plays a crucial role in their orientation to linguistics. Based on this argument, it can be concluded that the interest of Arab language researchers in linguistics can be justified by the notion of cumulativeness and linearity of scientific progress.